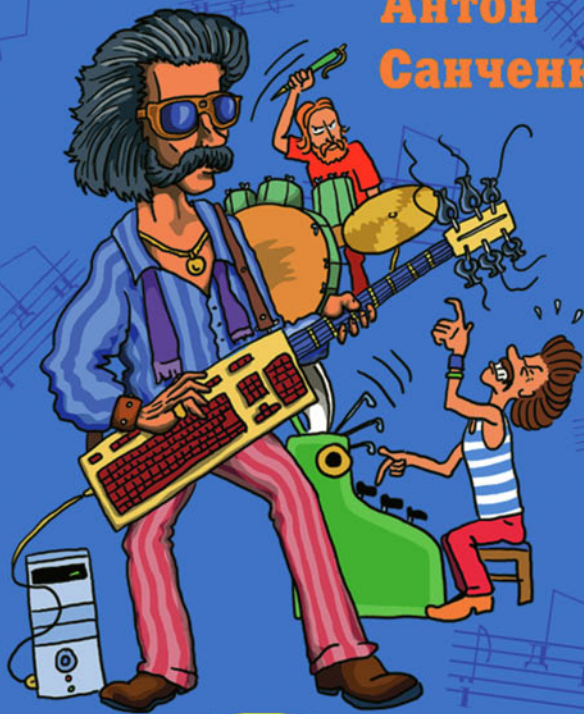

**Антон
Санченко**

**Самовчитель
ГРАФОМАНА**

Антон Санченко

Самовчитель графомана

Електрокнига,
2012

Авторська редакція
Коректор: *Microsoft Word*
Ілюстрації: *Віталій Січкаччук*
Дизайн, верстка: *Сергій Носаченко*

Санченко А.

Самовчитель графомана – К.: Санченко: Електрон-
книга, 2012 – 138с.: іл.

Усі охоче діляться історіями успіху. І мало хто ризикує розповідати про історії невдач. Може скластися хибне враження, що відомі письменники одразу народжувалися класиками. Автор «Самовчителя...» посилається як на приклади поневірянь письменників з історії літератури, так і на власний досвід. І містить дружні підказки молодому колезі, що робити, щоб видати омріяну книжку. Для малописьменних авторів книжку ілюстровано коміксами Віталія Січкаччука.

Книжка розповсюджується в рамках проекту «Електронкнига», одночасно в паперовому і в електронному варіантах. Паперовий варіант з доставкою по Україні можна замовити за e-mail elektroknnya@mail.ua, посилання на скачування електронної версії отримати на сайті «Автура» [www.avtura.com.ua].

ISBN 978-617-7026-03-6

ISBN 978-617-7026-02-9 (серія)

© Антон Санченко, текст, 2012

© Проект «Електронкнига»

Зміст

Дисклеймер, або відмова від претензій.....	4
Головне питання графомана	6
У пошуках вух.....	10
Часописи й часопростір	14
Домашнє завдання №1	17
Гудзики метрів	22
Негендерні студії.....	28
Домашнє завдання №2	33
Все буде інтернет	34
Кінець географії.....	40
Домашнє завдання №3	48
Правильна пропорція	49
Книжковий бум	56
Самвидав і самчитав	61
Домашнє завдання №4	64
Декілька причин, чому книжки все ж треба видавати самому	73
Домашнє завдання №5	78
Мова про тему	79
Тема про мову.....	85
Домашнє завдання №6	93
Криза графоманського оптимізму	95
Літера 2.0.....	100
Домашнє завдання №7	108
Ірландці теж одружуються	112
16 порад щодо того, як саме написати листа редакторів, щоб збільшити шанси надрукуватися в літературному журналі.....	123
Українсько-видавницький розмовник.....	126
Книжка.....	134

Дисклеймер, або вігмова від претензій

Ці нотатки в жодному разі не ставлять на меті когось повчати. Бо автор не може похвалитися ні тим, що він вундеркінд, першу книжку якого видано, ледь він навчився правильно зав'язувати піонерський галстук, ні тим, що в тридцять чотири роки написав тридцять чотири романи, не рахуючи замовних книжок про політиків, ні тим, що його книжки видають сотисячними накладками, а на їхні презентації збирається стільки охочих, що їх не в змозі вмістити навіть міський театр, ні навіть тим, що просто заробляє на життя літературою, хоча саме такі виняткові приклади в сучасній українській літературі є. Але автори тих прикладів щось зачаїлися й поки не пишуть самовчителів, і мені доводиться надувати щоки за них, хоча кандидатура моя викликає більше запитань, ніж відповідей.

Першу книжку мою було видано у віці, коли Пушкіна вже застрелили на дуелі. І нехай вас не вводять в оману оце безособове «було видано», бо сам і видав. До того ж — на позичені гроші. Другу вже видавало, таки да, видавництво, але вже в тому віці автора, коли Висоцький доспівався до ділянки на Ваганьково. Правда, того ж року

одразу й третю, щоб не панькатися. А четверту й п'яту лише оце зараз, у 2011. Одним словом, якщо в пана Бога були якісь плани щодо мене як автора і моїх книжок як навчальних посібників з розумного, доброго, вічного, він не раз мав втрачати усіляку витримку й вибігати на дорогу з вигуками: «Де тебе чорти носили?» – так невинувато довго, з усіма можливими халепами, я вирішував досить скромне завдання — написати й видати чергову книжечку. А потім ще дві. А потім ще дві. При чому кожного разу складалося враження, що роблю я це вперше. (Поки збирався з думками для цього самовчителя цей перелік вже змінився, процес триває, тому облишу спроби називати точні цифри.)

Втім, саме цим мої нотатки й можуть бути цікавими тим, хто пише, і хоче, щоб не в стіл і не в ПРОЗУ.ру, а для людей. До читача ж ведуть дуже різні дороги, і несподівано виявилось, що я пройшов по багатьох з них. От спитайте в того піонера-вундеркінда, як видати книжку самвидавом, і чи варто це робити. Не знатиме. А я знаю. Принаймні, маю власну думку. Втім ніколи не наполягати, що вона єдина правильна.

І ще таке. Нотатки ці майже не стосуватимуться творчості, бо творчість — справа самотня. А ось коли у вашому безсмертному творі нарешті поставлено крапку і ви чухаєте пером потилицю, маракуючи, що тепер з цим стосом зіпсованого паперу робити далі, – відкривайте цей самовчитель графомана і шукайте відповіді, може якась з порад і придасться.

Головне питання графомана

Саме слово графоман невинно використують для лайки. Ось зійдуться лаятися два молодих автора, або, що пікантніше, дві немолодих авторки, і давай:

- Графоман!
- Від графомана чую!

Що цікаво, і молоді авторки, і літні автори, чубляться через це значно рідше. Їм ще є, або вже є чим помірятися опріч літературних чеснот. Наприклад — пузом або довжиною накладних вій. Але і вони чомусь вважають слово графоман лайкою і беруть на випадок того, коли мірвання позалітературними чеснотами буде все ж не на їхню користь.

Між тим, саме слово, на мою думку, не несе жодних негативних конотацій, тобто ображатися на нього не варто, бо означає воно лише людину, яка отримує задоволення від письма. Але ж на це страждають більшість авторів, і ті, яких друкують, прославляють і увінчують шевченківською лаврушкою та шоколадними коронами — теж. Більше того, якщо якийсь літератор цього задоволення не отримує, а переводить папір з іншою мотивацією, відбуває

номер, хоча йому це давно вже остогидло й бридко, ті ж самі люди, які щойно мірялися пузом, заслужено ганьбитимуть його як ремісника й імітатора (це ще одна лайка Справжніх Письменників, хто не зна).

Цьому давно пора покласти край. Справді ж. Людина не нюхає клей по підвалах, як токсикомани, не псує посіви маку на городах й життя своїх родичів, як наркомани, не краде в супермаркетах бичків в томатному соусі та яйця Фаберже, як клептомани, а лише марає папір. А у добу загальної комп'ютеризації не робить навіть і цієї шкоди — тихо-мирно клацає собі на клаві черговий безсмертний твір і зберігає все те навіть не в шухляді, а на жорсткому диску. Та якої б якості той твір не був, мій жорсткий диск і не таке бачив. Тож — повна реабілітація слова, його умовно-дострокове звільнення за хорошу поведінку й направлення на суспільно-корисні роботи на сайт СТИХИ.ру

За такого підходу й головне питання будь-якого графомана:

— А чи не графоман я часом? — втрачає будь-який сенс.

Відповідь на нього має звучати так:

— Безсумнівно графоман! Вітаю!

Насправді, я зараз видаю бажане за дійсне, бо з цього гарного слова ще й досі не знято абсурдних звинувачень, тож кожен молодий автор задається геть інакше сформульованими питаннями:

- Геній я, чи просто талант?
- Чи варто мені писати? Чи в мене виходить?
- Чи комусь, окрім мене, цікава тема бобрів?

- Чому жоден українець досі не отримував Нобеля?
- Кому б це показати, щоб похвалив? Мамі?
- Кому б це показати, щоб ще раз похвалив? Светці?
- Кому б це показати, щоб... ну можна трішечки й поkritикувати, але конструктивно. Оксані Стефанівні Забужко?

– Чому мене не видають? Он в останньому числі цього хваленого часопису таку муру надрукували, що їм треба?

– Чому мене знову не видають, я ж все переписав як у тій мурі, що надрукували в позаминулому номері?

– А вони взагалі отримали мій рукопис?

– А може я бездарність? Чи варто мені писати? Ні чорта ж не виходить!

І таке інше. Отож неправильно сформульовані питання призводять до неправильних відповідей, знання яких нічого не дає графоманові. Ну справді, чи легше вам від того, якщо ви довідаєтеся, що рукопис ваш в редакції часопису таки отримали, але напередодні уся редакція саме відзначала ювілей головного бухгалтера, тож у молодого літпрацівника дуже боліла голова зранку, коли йому і потрапив до рук конверт з вашою безсмертною повістю, а ви так поспішали відправити до редакції свою вісточку, що зробили три орфографічних помилки вже в адресі часопису? То чи наблизило вас це втаємничене знання до відповіді на Головне Питання Графомана? Ажніскілечки!

Тому слухайте правильну відповідь.

Писати вам варто. В будь-якому разі. Бо письмо прекрасне саме по собі й піднімає людину над собою, а інко-

ли навіть дає єдину можливість зберегти в собі ту людину. Сергій Довлатов почав писати у вагончику лагерної ВОХРи, побут та звичаї якої мало чим відрізнялися від тих, кого та ВОХРа охороняла, хіба що горілки ВОХРа мала більше. І зовсім не переймався питанням, чи це колись надрукують в табірній газеті. Для того, щоб написане змогли опублікувати, йому довелося емігрувати до гамерики. Василь Стус більшість своїх таборових зошитів взагалі знав на пам'ять, бо колеги Довлатова часто влаштовували шмони й рукописи конфісковували. Для того, щоб це стало можливим опублікувати, одній перестаркуватій імперії довелося врізати дуба, на що Стус за життя навіть не міг сподіватися. Втім, якби ці двоє зійшлися за чаркою, їм знайшлося б про що поговорити, окрім шмонів та карцерів, бо головне питання графомана вони свого часу вирішили для себе правильно. Писати варто в будь-якому випадку і в будь-яких умовах.

Якщо ж ви це питання вирішили інакше, значить графоманом ви були несправжнім, можливо пощастить в якості футбольного фаната чи філателіста. Тому не задавайте безглузвих питань, а краще пишіть.

Інша справа, чи варто навантажувати своєю писаниною своїх ближніх, дальніх і геть незнайомих людей? Саме пошукам відповіді на це питання й буде присвячено наступний розділ.

У пошуках вух

Кожен текст передбачає наявність читача. І саме коментарі одного з читачів попередніх дописів, який озвучив думку: *«Насправді це питання (а чи не графоман я?) дуже мало повинно цікавити людину, що пише. Якщо цікавить — варто відвідати психіатра (невропатолога принаймні). Розумний паперомарака вирішує це інакше — моя справа писати, а вже кому там пам'ять, кому слава, кому темна вода — нехай вирішують нащадки»* — спровокували появу двох попередніх нудних абзаців цього розділу, які я безжалісно викреслив.

Відвідини психіатра усім молодим паперомаракам пропоную поки відкласти, бо найважче буває визначити якраз оте «моя справа — писати». Тобто, чи моя це справа — писати? А з цим питанням до психіатра треба звертатися в останню чергу.

Отож, як паперомарака зі стажем, можу поділитися суто особистими спостереженнями над тим, чиї слова й судження щодо текстів варто було сприймати з усією серйозністю, а чиїм чомусь не йметься віри, навіть якщо вони майже дослівно повторюють зауваження визнаних авторитетів.

Найменше слід довіряти близьким людям. Тобто мама й Светка, на жаль, відпадають, скільки б не нахвалювали (мама й Светка ніколи не лаятимуть, це ж зрозуміло). Хіба що ви з літературної родини і вашу маму звати Ліна чи ще якось так. Втім, не певен, що навіть у цьому випадку матері-батькові вдається бути безстороннім щодо свого дитяти і вони не роблять нащадкові ведмежої послуги.

Трохи більше можна вірити вчителям. Якщо нам пощастило з улюбленими вчителями, і ними виявилися саме вчителі літератури та мови, а не фізрук з воєнруком. Що дивно, іноді навіть непрогнозована реакція улюбленого педагога, який обурено вривається до вчительської, розмахуючи зошитом з вашим твором з вигуками: «Ви тільки подивіться, що він цього разу написав!» – може надихати на продовження літературних експериментів не гірше за вигуки «маніфік!» й відмінну оцінку, виставлену в таблиці авансом до останньої чверті випускного класу.

Втім, вчителям теж не слід аж так довіряти, бо уявіть себе на місці вчительки-мікрорайону-нашого-жительки. Перевіряєш-перевіряєш ті зошити вже років із сто сімдесят п'ять, щоб не збрехати, а жодного письменника так-таки й не виховала. Вісім адміралів, три генерали, зам міністра морського флоту СРСР, 5 тисяч капітанів далекого плавання, 4 тисячі старших механіків, 3 тисячі начальників радіостанції, а письменника — жодного. Де капеде? Аж тут... Може хоч цей?

З друзями та ж петрушка. Але оскільки зарплатню за читання учнівських творів вони не отримують, переконатися в тому, що писати вам не слід, можна вже на цьо-

му етапі. Тут, звичайно, залежить від того, яка ви людина. Може, друзі вас шанують за те, що ви усіх пригощаєте турецькими жувачками Love is, ану як образитеся і перестанете, чи, наприклад, ви більше всіх у класі підтягуєтесь на турніку і легко хреститеся двопудовою гирею, ану як образитеся і почнете... Але і в такому випадку друзі зазвичай набагато винахідливіші за попередні дві категорії ваших першочитачів, щоб і вас не образити, і не читати, якщо не лізе. З математики на завтра стільки поназадавали! А через тиждень контрольна з хімії з лабораторним виділенням формальдегідів з докторської ковбаси! Одним словом, щось та вигадують. На те вони й справжні друзі. Якщо ж ви одразу після контрольної продовжуватимете наполягати на читанні й захоплених відгуках, це вірна прикмета до того, що друзів у вас скоро поменшає.

Це як в моряків. Коли судно в рейсі вже місяці зо три, і всі цікаві історії з власного життя вже колегам розказані, саме час помовчати за грою в шахи або говорити про щось інше. Позаторішній футбол там, або книжки Ніцше й Кастанеди. Але обов'язково знайдеться якийсь птах-говорун, який починає переповідати свої байки по другому або й по третьому колу. Дуже швидко усі вільні від вахти моряки прожогом никаються по якихось суднових закутках, варто такому лише вийти на верхню палубу.

– Де всі поділися? Чи не полишили судно по тривозі, а я проспав? – думає неборак спочатку.

Потім зникає і розповідає свої перегірклі історії судовому псу і навколишнім альбатросам і грає в доміно за всіх чотирьох гравців. А очі — сумні-сумні. І варто по-

серед цього рейсу з'явитися на пароплаві сторонній людині, наприклад, пасажирці до Антананаріву, птах-говорун жвавішає й кидається на неї, як піранья на здобич, і готовий не стуляти пельку цілодобово, поки його хоч ця беззахисна пасажирка ще слухає.

– Ну, знайшов вільні вуха, – регочуть по таємних суднових закутках колеги і обережно повертаються на верхню палубу погуляти й подихати свіжим повітрям.

– А довго ще до Антананаріву? – через декілька днів приречено питає пасажирка. Але безсердечні моряки лише знову регочуть.

Не варто доводити до такого стану своїх друзів, бо, на відміну від моряків, вони можуть просто втекти від вас. Хіба що самі питатимуть. Але і в такому випадку добре подумайте.

Втім, усім і так зрозуміло, що справді безсторонніми суддями можуть бути лише геть сторонні люди, які до прочитання вашого тексту навіть не здогадувалися про ваше існування.

Часописи й часопростір

З попереднього розділу, можливо, залишилося незрозумілим, що це були не абстрактні розмірковування на тему, а перевірені на собі особливості літературно-графоманського процесу на його ранніх стадіях, і вони аж ніяк не претендують на всезагальність, мабуть я все ж таки взяв невірний тон всезнайка, який прагне повчати. Виправлятимуся.

Отож, усе було зі мною. Хіба що Светку мою насправді звали Лариска. Років через 20, на зустрічі випускників, вона мені потім зізналася, що три дні була в мене закохана після прочитання присвяченого їй оповідання. Оповідання те я писав з тиждень. Зараз, двадцять років по тому, усіх написаних мною оповідань вистачило б хіба на півроку такої Ларисчиної закоханості. Виходить, закохувати в себе дівчат оповіданнями геть не рентабельно. Хіба що за романи люблять довше, не перевіряв.

Та все це лірика, а писати я хотів про фізику — про літературні часописи. Але варто почати писати про літературні часописи, так звані «товстуни», як одразу розумієш, що насправді ти пишеш ніякий не самовчитель, а мемуари. Бо що зараз оті часописи? Якись низькотиражні

рудименти паперової ери посеред індіанських танків збуджених електронів на моніторах. А от колись...

Колись «товстуни» мали захмарні наклади, з якими годі й думати порівняти наклади якихось окремих книжок, крім повних зібрань Леніна та Мао. Їх передплачували сотні тисяч читачів в усіх куточках країни, і це були ще не всі охочі, бо в тій країні дефіцитом було абсолютно все, в тому числі й журнали: на них існували ліміти по передплаті для кожного міста. Наприклад, наклад журналу іноземної літератури «Всесвіт» (мабуть, найпопулярнішого українського видання взагалі) за редакторства Микитенка сягав 650 тис. примірників. Наклади ж московського «Нового мира» у 1991 році, коли ліміти вперше і востаннє було скасовано — 965 тис. примірників. І він не був чемпіоном з накладів. Порівняйте його з сучасним накладом того ж «Нового мира» 5500 екземплярів, і усе вам про колись і тепер літературних часописів стане зрозумілим.

Колись все було гранично зрозуміло. Чи видавалося зрозумілим. Шлях до літератури лежав через публікації в товстих часописах, і альтернативи тому не було. Бо друкарськими верстатами, та що там — навіть ксероксами, держава володіла монопольно. А далі було звичне для совка кафкіанське коло — щоб ті монопольні друкарні тебе друкували, потрібно було бути членом відповідної творчої спілки, а щоб стати членом спілки потрібно було мати дві видані книжки чи принаймні публікації в отих «товстунах».

Деякі з тих часописів, начебто, й були створені саме для того, щоб публікувати молодих, і це навіть відобра-

жалосся в їх назвах — «Юність», «Молода гвардія» тощо. Можливо навіть колись саме так і було. Десять на момент створення, у 60-ті, Фазіль Іскандер та Володимир Войнович дійсно були молодими авторами. У 80-ті вони були вже властителями дум різного ступеню забороненості офіційною пропагандою, але, як і колись, друкувались у тій же «Юності» і двадцять років по тому. І ображатися на це нерозумно. Гарні ж автори, кого друкувати, як не їх.

Які б накладі не були в паперового часопису, це все одно — обмежений ресурс. Сотня, скажімо, сторінок текстів на номер і ні сторінкою більше. Той, хто починав публікуватися вже в безрозмірному інтернеті, ніколи повною мірою не оцінить цієї гумовості носія, бо йому не доводилося в півтора рази скорочувати оповідання просто тому, що воно «не стає» в номер. І добре ще, якщо редакція доручала цю хірургічну операцію авторові, а не різала власноруч. А справжні редактори мають таку загадкову властивість безпомилково знаходити «опорні точки» будь якого оповідання і ампутувати саме їх. Я досі не знаю цього пояснення, хіба що їх спеціально такому вчили на їхніх редакторських факультетах. Та редактура безумовно заслуговує окремого розділу цих нотаток, сподіваюся до нього добратися, зараз же — про ресурс.

На 7 червня 1986 року у НСПУ було 1095 членів спілки. І шість часописів. Навіть без складних розрахунків видно — якщо наявні сторінки часописів поділити між всіма порівну, кожний міг би надрукувати хіба що анекдот. Вас ще дивує, чому спілчани так пручалися при прийомі нових членів до своєї і так безмірно, на мою думку, роздутої

Домашнє завдання №1

- ① Напишіть геніальне оповідання. → ② Нікому його не покажіть. →
- ③ Покладіть геніальне оповідання в шухляду на місяць. → ④ Дістаньте геніальне оповідання з шухляди. Перечитайте. Скоротіть вдвічі. → ⑤ Напишіть друге геніальне оповідання.

організації? Але час від часу вони таки ганялися за молодими авторами, бо з центру приходили вказівки «омолодити» спілку до такого-то середнього віку, скажімо, 40 років. А в місцевому осередку усім вже за далеко за 60. І навіть один спійманий в цю кампанію 20-літній автор значно покращує статистику. Але чи стосується це отого головного питання графомана? Мабуть що ні. Стосується це лише корочок. (До речі, щойно я озброїв вас таємним знанням супроти деяких молодих членів, а особливо членькинь Спілки, які цим аж занадто хизуються і щозустрічі тикають вам в носа оту корочку в розгорнутому вигляді, наче ви сержант Петренко, а не пристойний графоман). Втім, сама ідея підтвердження високого звання графомана не написанням роману щорік-два, а раз і назавжди виданим посвідченням видається мені хибною.

І ось після цієї всієї статистики й математики, коли всі необхідні формули вже на дошці, можна вже й кількома діями в стовпчик прикинути ймовірність публікації своїх перших учнівських оповідань, віршів чи навіть афоризмів, які потрапили до редакції часопису «самоплинно» — поштою. Хоча я не знаю, скільки бандеролей з рукописами на місяць отримував пересічний товстун, обсяги пристрасті до красного письменства серед (пост)радянського населення зараз вже можна оцінити й кількісно: на сайті ПРОЗА.ру зареєстровано щось із півтора мільйона авторів. Цілий Харків графоманів (ми ж пам'ятаємо, що в межах цього самовчителя це аж ніяк не лайка).

Після цієї арифметики якось вже й не дуже дивуєшся, чому десять років поспіль отримував з редакцій часо-

писів лише формальні відписки (і добре, якщо отримувач хоча б їх), а листа, що стосувався якихось інших якостей рукопису, окрім його вхідного номеру, отримав лише одного разу. Твір мав би бути щонайменше геніальним, щоб на нього звернули увагу на цьому конвеєрі «роботи з листами читачів». Та й то не факт. Біографії письменників повні прикладів, коли часописи відфутболювали майбутніх нобелівських номінантів тощо. Прийти до якоїсь редакції пішки мені чомусь навіть не спадало на думку.

Втім, як я вже казав, я нікуди особливо не поспішав. Писав собі декілька оповідань-повістей на рік, відсилав, отримував негативні відповіді, чи й не отримував взагалі, і знову йшов у рейс кудись у Перську затоку чи Атлантику. Я іноді поспішав жити, але писати — ніколи не спішив. Треба пошукати в себе естонське коріння про всяк випадок.

Між тим, світ навколо нас змінюється швидше, ніж наші уявлення про нього. А коли ти частіше відсутній у країні, ніж присутній, зміни ці ти помічаєш чи не останнім, але одразу. Отак, одного разу повернувшись з рейсу, несподівано помічаєш, що епоха «товстунів» закінчилася, надворі вже шоково-терапевтичні дев'яності, навіть пошту крадуть з поштових ящиків, і що його далі робити зі своєю писаниною абсолютно не зрозуміло.

І справа навіть не в тому, що настали важкі економічні часи. Просто пересічній радянській людині, за великим рахунком, і зайнятися було нічим, окрім як читати (або писати). Як тільки життя надало безліч нових можливостей, як то рекет, а не читання детективів, кооперативи, а не читання листування Енгельса з Марксом, політика й

мітинги, а не читання мемуарів Черчіля, усі вони з радістю проміняли літературу на життя. Утім, серед можливостей, що відкрилися, як не дивно, була й видавнича справа. Бо література, як не ще дивніше, все ж таки належить до розряду базових людських цінностей, а не розкошів. Знаю принаймні одного редактора сучасного українського часопису (найтиражнішого), чий журнал почався саме з образи на те, що час «товстунів» закінчився. І декількох видавців, чиї видавництва почалися з незгоди з тим, що їх самих не встигли надрукувати у видавництві «Радянський письменник».

Щодо мене, перша публікація знайшла мене сама в буквальному сенсі. Я не доклав до неї жодних зусиль. І прийшла звідти, звідки я й не очікував. В оті нові часи виявилось, що «всякий город» повинен мати не тільки «нрав і права», але й місцевий ілюстрований журнал (пізніше їх стали називати глянсовими, але тоді поліграфія ще глянсу не дозволяла). А оскільки самими інтерв'ю та фотосесіями з місцевим бомондом та рекламою гербалайфів ситий не будеш, знайшлися у них шпальта і для літераторів. Це загальний закон для глянсу будь-де, навіть «Плейбой», кажуть, публікував оповідання Апдайка, а не виїжджав на самих картинках, що було б логічно. Тож варто було моему другові (саме час згадати попередні абзаци про недоцільність знущань над друзями і цикнути зубом) занести до такого місцевого-херсонського глянсу рукопис одного з оповідань, як по поверненню з рейсу на Грузію я тримав в руках свіжий номер зі своїм страшно порізаним, але все ще впізнаваним оповіданням. І виявилось, що якимось

чином оповідання те вже прочитали геть усі херсонські знайомі й перше, що казали мені тепер при зустрічі, було: «Ну, ми так і зрозуміли, що порізали».

Отож, все ж таки не втримаюся від поради молодому графоману. Надавайте перевагу тим часописам, до редакції яких ви можете занести рукопис пішки. Так просто, але років десять ви на цьому зекономите.

Втім, з огляду на приведену на початку розділу статистику, можливо вже й зовсім не варто цього робити, є більш прогресивні шляхи. Але це вже, мабуть, через декілька розділів.

Гудзики метрів

Коли читачі з тобою сперечаються й щось уточнюють вже в процесі написання розвідки, це іноді примушує відступати від попередньо складеного плану і від хронологічного викладу подій. Ну й нехай. Так тому й бути.

Ось спитали в мене підступно, чи підходить редактор районної газети на роль літературного хрещеного батька графомана, і мушу все відкласти й писати про хрещених і хрещеників. Хоча абсолютно не уявляю себе в ситуації, коли питаю якихось порад чи й банального одобрямса в редактора своєї районної газети «Наш Печерськ», в якій друкують поздоровлення пенсіонерам району з Днем міліції та об'яви з цінами на броньовані двері. Мені здається, редактор справжньої районки, де проблема броньованих дверей ще не така нагальна, і де літературі таки виділяють місце на шпальтах, має можливість висловлювати своє ставлення до текстів графомана діями, а саме — друкувати їх. І цього цілком досить.

Звісно, він може бути при цьому для автора ще й літературним авторитетом, до порад якого слід дослухатися, але це вже дуже особисте, бо авторитетів для себе

кожен графоман обирає за своїм смаком. У оповіданні О.Генрі «Шляхи, які ми обираємо» молодий поет питає поради взагалі в бібліотекаря і з готовністю стріляється з дуельного пістолета, коли чує вердикт, що у його віршах нема нічого оригінального. Невідомо, чи питав поради в бібліотекаря сам О.Генрі, бо якщо й питав, то чи відповідь отримав іншу, чи пістолет був не заряджений, чи йому було не до того, бо він саме видавав гумористичну газету на Дикому Заході.

Але в кожного графомана, незалежно від кількості публікацій і виданих книжок, мабуть, є беззаперечний літературний авторитет, чию думку про свою писанину він хотів би почути більше за все на світі. Звісно, це якийсь метр, чиїми творами захоплювався чи не з підліткового віку. Наприклад, Жуль Верн. Андрій Кокотюха жартома дякував у післямові, здається, Роберту Луїсу Стівенсону та Майн Ріду за допомогу в написанні свого пригодницького роману «Шукачі скарбів». За це ми і любимо літературу — вчитися можна хоч у самого Гомера. А ось для того, щоб і тебе визнали своїм учнем, бажано все ж обирати собі кумира помолодше, бо Кокотюха тепер так ніколи і не довідається, що сказав би Стівенсон про його книжку, чи правильно було заховано скарби і таке інше.

Тому зазвичай графоман обирає собі жертву з ще живих класиків, «випадково» зустрічає її на сходах кафе «Еней» в закапелках Спілки письменників, хапає за гудзика й починає допитувати, чи не читав він часом журнал «Уральський слідопит» за червень-місяць 1986 року, де надруковано його, графомана, дослідження українського

походження пісні «Напрасно старушка ждет сына домой». Якщо гудзик метра пришито погано, той зазвичай виривається й тікає вулицею Банковою в напрямку адміністрації президента, під захист озброєної охорони глави держави. Якщо ж метрова дружина чи інша добра жінка пришили гудзика намертво, виявляється, що те число «Уральського слідопита» графоман суто «випадково» носить з собою в портфелі аж з самого 86 року, і уклінно просить метра прийняти в дар на знак пошани разом із закладкою саме на старушці. І таке інше. А ви думали легко бути живим класиком?

Застерігаю графоманів, що вже заходилися планувати полювання на класиків, що до справжнього метра можна підкочуватися на кривій козі й хапати його за гудзик лише з уже виданою книжкою, в крайньому випадку — опублікованим в часопису оповіданням, але в жодному разі не з недописаним, а то й не переписаним набіло, рукописом. Бо якщо виявиться, що графоман не тільки шанувальник класика, але і його наслідувач (щоб не казати епігон), історики літератури, знайшовши потім у рукописі невідомого автора Пупкіна і творі нобелівського лауреата якісь схожі мотиви, ситуації чи й просто однокореневі слова, часто-густо і хвилини не вагаються, щоб не звинуватити у плагіаті саме нобеліанта, а не автора Пупкіна, чий рукопис знайшли в шухляді класика. Шекспір же не писав своїх сонетів, ви ж в курсі.

Бо кому цікаві викриття Пупкіна в епігонстві, справді? А ось те, що Шолохов не писав «Тихий дон», чи Марко Вовчок «Народних оповідань» доводить вже не перше

покоління непосидючих літературознавців. Останні такі сенсаційні викриття пролунали цього року і стосувалися Загребельного. Ще б Дюма-батька у тому, що то не він писав «Трьох мушкетерів», викривати почали. Ну так, не він. Але після того, як він той сюжет «поцупив», усі попередники якось абсолютно забулися в пам'яті народній і цікаві лише отим історикам літератури.

Тож не ставте улюбленого метра в незручне становище перед нобелівським комітетом — підсовуйте тільки вже опубліковані книжки. До речі дотримання цього простого правила позбавляє необхідності сподіватися на те, що метр, може, посприє виданню того рукопису. Метри не видають. Ними міряють. З рукописами треба звертатися до видавців, про що буде в свій час.

Втім, як справжній графоман, я роздаю усі ці поради, методично усі їх порушивши у своїй власній практиці. Не те щоб я відривав ґудзики Джеку Лондону чи Богдану Жолдаку, але свого часу не втримався і надіслав на адресу одного видавництва з припискою «для Леоніда Тендюка» рукопис, який до недавнього часу вперто вважав повістю. Був у мене якийсь черговий приступ безнадії після чергового повернення з рейсу, характерний для графомана, якого десять років не хоче друкувати жодне стерво.

І як же я був здивований, щоб не сказати наляканий, коли наступного ж ранку задзеленчав телефон, людина у слухавці представилася Леонідом Тендюком, і з фірмовим жартом: «Що ви п'єте о цій порі доби?» – запропонувала зустрітися й поговорити про ту повість. Якось неймовірно швидко спрацювала пошта, Тендюк випадково був у ви-

давництві саме в той день, прочитав повість за одну ніч двічі (!), і вранці зателефонував.

Втім, якщо ви сподіваєтесь, що метри в таких ситуаціях хвалитимуть, уславлюватимуть ваші незрівнянні графоманські таланти й всяко інакше тішитимуть ваше самолюбство, ви помиляєтесь. Метри критикуватимуть. Нездарма ж вони читали ваші вправи.

- Ось тут затягнуто.
- Цей епізод взагалі зайвий.
- Героїв забагато, читач в них почне плутатися.
- Нема жодного портрету, лише імена й мовні характеристики. Може не вистачити.

- Насправді читачеві нема ніякого діла до того, як було насправді. Це ж не протокол, а художній твір.

- Композиція розхристана, діалогів малувато.

- За ніч прочитав двічі. Перший просто не міг заснути, поки не довідаюся, чим закінчилося. Другий — з олівцем, щоб розібратися, як це зроблено.

- Вітаю вас, молодий чоловіче, ви в літературі.

Насправді, коли таке відбувається, графоманові важко позбутися відчуття легкого сюрю. Ось начебто просто прогулюєшся парком Шевченка з сивим дядечком, з характерними моряцькими записинами на лобі, видмуханими вітром, чиї книжки читав класу з сьомого, а відчуття таке, наче щойно випив пива з Жуль Верном. Хоча майже стовідсотково впевнений, що Жуль Верн, як порядний француз, пива і на дух не переносив.

Втім, хочу молодих графоманів і застерегти від дечого. Віддаватися на суд свого кумира — крайній засіб.

Не варто вживати його у буденних ситуаціях. Інший письменник-мариніст, Віктор Конецький, колись розповідав, що не писав би, а можливо й не жив би, якби Віра Панова не приховала свого часу відгук Олександра Твардовського про його першу повість. А я одразу подумав:

– Тю. Ну хто такий той Твардовський, щоб прискіпуватися до самого Конецького?

Краще розчаруватися в кумирі, ніж в писанні. Не кажучи вже про життя.

Негендерні студії

Щось я занадто розкритикував Спілку письменників, аж один з її тодішніх функціонерів, почитавши, образився на мене і пообіцяв опублікувати ці нотатки в спілчанському часопису «Київ», щоб я сам переконався, наскільки неправий. Втім, його вже після того звільнили зі спілки після чергової спілчанської революції, і пропозиція навряд чи ще чинна. Та я й без цього знаю, що неправий, бо колись залюбки користувався спілчанською гостинністю, відвідуючи тамтешню літературну студію. Бо куди ж іще графоманові подітися в Києві, як не до спілчанської літературної студії на вулиці Банковій? Була колись така. Не вулиця, а студія.

Усі ж літературні студії чимось нагадують товариства анонімних алкоголіків.

– Кличте мене Ізмаїлом, – починає щойно прибулий автор, ледь до нього дійде черга.

– Декілька років тому, – неважливо, коли саме, – я виявив, що в гаманці в мене майже не залишилось грошей, а на суходолі не залишилось нічого, що ще могло б зацікавити мене, і тоді я вирішив зійти на корабель і трохи поплавати, щоб оглянути світ і з його мокрого боку.

Це мій перевірений спосіб вдарити лихом об землю й пожвавити кровообіг. Щоразу, коли я помічаю похмурі зморшки в кутиках свого роту; щоразу, коли на серці в мене запанує вогкий дощовий листопад; щоразу, як я ловлю себе на тому, що почав зупинятися перед вивісками трунарів і прилаштовуватися у хвості кожної зустрічної поховальної процесії; а надто ж щоразу, як іпохондрія настільки запанує мною, що тільки мої суворі моральні принципи не дозволяють мені, вискочивши на вулицю, наполегливо та старанно збивати з перехожих капелюхи, я усвідомлюю, що мені саме час відправлятися у плавання, і то чимшвидше... – продовжує графоман і боковим зором спостерігає, що

- хтось зі слухачів колупається в носі,
- хтось починає куняти з присвистом,
- хтось перешіптується в задньому ряду й гигоче,

бо прийшов сюди тільки заради поетки Машеньки, а література — то просто привід для знайомства,

- хтось картинно заламує руки й заочує очі, бо саме так уявляє правильну манеру слухання ах-художніх ах-текстів, а говорить потім обов'язково з придих-АХ-анням,

- хтось малює на аркуші чортиків, дулі, шибениці, тролейбуси, Ейфелеві вежі, динозаврів, долари (значками), фунти сушених рублів, південно-єменські динари й Германа Мелвілла в профіль, та мало що ще можна намалювати на аркуші в клітинку?..

- Кит! Кит! Стерно на борт! Стерно на борт! – зімкнувши щелепи незворушно продовжує читати графо-

ман, і вже аж з полегшенням добирається нарешті до фінальних слів:

– Другого дня на видноколі з'явилося вітрило, почало рости, наближатися, і нарешті мене підібрав чужий корабель. То була невістка «Рахіль», яка, блукаючи в пошуках своїх зниклих дітей, знайшла лише ще одного сироту. Хух.

– Ну, геть навіть не кепсько, – поважно кивне керівник студії графоманові, – але трошки затягнуто, вам не здається? Скільки сторінок?

– 653 – приречено зізнається графоман.

– Ось я б на вашому місці отак взяв би і скоротив принаймні до трьохсот двадцяти шести з половиною, – ще раз поважно кивне керівник студії.

– І половину епіграфів про левіафанів прибрав би, щось їх забагато. Дякуємо Ізмаїлові, товариші! – і це послужить сигналом для інших студійців:

– Bravo! Біс! Автора! – оплесками проводжають графомана від кафедри інші анонімні алкоголіки.

А щойно прибулий графоман дивиться на безнадійно приспану його прозою поетку Машеньку, і згадує, що Максим Горький пішов від своєї першої дружини через те, що вона задрімала під час читання «Старухи Ізергіль».

– А зараз запросимо до читання нашого наступного автора, – продовжує керівник літстудії.

– Київ був повен лагідного сяйва, – почне наступний товариш по нещастю, прокашлявшись.

А щойно прибулий графоман слухатиме через всю залу цю розмірену, вишукану прозу у ритмі ідеальної ко-

лисанки, позіхатиме й думатиме:

– Ну читати ще так-сяк. А от як усю цю графоманію переслухати? Коли вже винайдуть той інтернет?

Втім, він просто ще не в курсі, що усі засідання цього клубу АА насправді закінчуються, щоб не сказати проходять насправді, в «Кулінарії» на Хрещатику, де тоді ще наливали по 150 графоманських грам і давали по піріжку з капустою на занюхати. А це все так — прелюдія.

Користь від літературних студій для графоманства оцінити важко. З одного боку, все на що міг розраховувати графоман навіть у найкращі часи — це публікація у так званій «братській могилі» — колективній збірці студійців. З іншого боку, в очікуванні на цю публікацію доводилося прослухати енну кількість творів товаришів по нещастю, визначитися, які з тих творів і представлених ними напрямків йому подобаються, а які категорично неприйнятні, зорієнтуватися щодо свого місця у цій довільній вибірці текстів, тощо. Тобто тут все залежало від персонажів, що зібралися в певний час в певному місці, званому літстудією.

В решті решт, найбільше такі речі залежать від керівника тієї літстудії, його смаків, талантів і літературних уподобань. А тут вже як в лотереї. Бо студії не довіряють проводити жодному літературному генералу, щоб усі початківці не почали одразу писати як Корнійчук чи Загребельний, а якомусь члену спілки помолодше й подемократичніше. Тому графоманові варто перш за все знайти в бібліотеці твори самого місцевого гуру, і вже потім вирішувати, відвідує він ці збіговиська з навчаль-

ною метою, дослухається до всіх зауважень, креслить, переписує, викидає в кошик, чи просто упадає за поеткою Машенькою. Чесно записати це на папірцеві в клітинку, а папірець з'їсти. І продовжувати відвідувати і триматися в очікуванні, коли вже винайдуть той інтернет. Бо без інтернету все це так — прелюдія, навіть якщо справжнє твоє ім'я Герман Мелвілл.

A cartoon illustration of a ship with a large red question mark above it, symbolizing a question or problem. Several sailors are visible on the ship, and a woman is sitting at a desk in the foreground, looking at a stack of papers.

Все буде інтернет

Роман Лейбов, більше відомий як перший кириличний користувач Живого Журналу, хоча він чомусь не любить, коли йому це нагадують. Мабуть не дуже до вподоби, у що ЖЖ врешті виродився, хоча самі слова «ЖЖ» й «лытдыбр» вигадав саме він.

Отож, Роман Лейбов, про якого всі пишуть тільки як про тартуського професора, а насправді він не професор, а доцент, і не естонець, а киянин, принаймні народився саме в нашому пологовому будинку, хоча й згодився саме в Тарту, насправді скрізь представляється як один з двох читачів першого російського гіпертекстового роману, який так і називався РОМАН. Звертаю увагу на те, що не автор, а саме читач. Авторів там було вагон і маленький возик, а ось читачі всього два. Він сам і його верстальник. І це видається добродію Лейбову куди як важливішим за перший російський допис в ЖЖ.

Ідея РОМАНУ полягала в тому, що до початкового тексту твору кожен бажаючий міг писати продовження, залінкувавшись за будь-яке слово з попереднього тексту. (За таким принципом зараз працює Вікіпедія, де не можна додати статтю, якщо на неї не посилаються з інших ста-

тей). Тож усі кинулися писати свої продовження, сюжетні лінії розійшлися, щоб ніколи більше не зустрітися, і в результаті РОМАН прочитав лише сам Роман та його верстальник-програміст.

Так ось, цей Роман Лейбов зауважує, що ми ще просто не усвідомили тих тектонічних змін в суспільному та культурному житті, які приніс нам інтернет. І порівняти з нами можна лише покоління середини 19-го століття, на чийх очах було збудовано першу залізницю і застукотіли колесами перші локомотиви й вагони. Анна Кареніна була дуже сучасною жіночкою, коли кидалася саме під поїзд, а не з мосту сторч головою.

Роман Лейбов знає, про що говорить, бо йому пощастило підключитися до того інтернету одному з перших, так вже склалося, що перший шнурок з інтернетами до ще Радянського Союзу протягли через Естонію з Фінляндії по дну Фінської затоки. І навіть домен .su було зарезервовано для нас саме добродійними фінами.

Це справді виглядало на культурний шок — отримувати відповіді на листи до американських університетів через 15 хвилин по відправленню кореспонденції, в той час коли ще вчора лист в одну сторону йшов щось із місяць із ймовірним заходом на перлюстрацію до зацікавлених неакадемічних організацій. Знаємо ми цих професорів, за ними нагляд ще і ще раз потрібен.

Таким чином, вищезгаданий Роман Лейбов геть не погоджується, коли чує загальноприйнятні характеристики 90-х, як часу малинових піджаків, бандюків, застрелених банкірів, пограбованих на кордоні «човників» та

речових ринків на стадіонах. Для нього ці роки насамперед — час нових нечуваних можливостей для всього людства, інформаційна революція, в порівнянні з якою усі усталені бандюцькі стереотипи — якісь дрібні непорозуміння, що забудуться без жалю через декілька років, власне, вже майже забулися, а викликані інтернетом зміни в суспільній свідомості лише набирають обертів, і чимдалі тим швидше. Мабуть, в цьому він правий.

Принаймні, відчуття того, що життя проходить повз мене, поки я борозню на пароплаві японської побудови під панамським прапором простори Атлантики і, скориставшись відсутністю на грецькому судні радянського помполіта, безборонно слухаю «Голос Америки», чомусь виникало в мене саме на передачах, присвячених Всесвітньому Павутинню. Чи не вперше в житті мені було нудно й неспокійно на судні. А свій культурний шок, ствердну відповідь щодо найму на це грецьке судно з Пірею через 5 хвилин по відправці запиту e-mail, я пережив ще в одеській кадровій агенції для моряків. Я був зв'язківець-професіонал, і знав, що навіть урядові радіограми найвищого ступеня нагальності проходять через традиційні мережі зв'язку за 4 години 15 хвилин. А тут... Це не віщувало тим традиційним мережам і мені, як працевлаштованому в тих мережах, нічого гарного. Професія радиста закінчувалась, і що його далі робити було геть незрозуміло.

Втім, я б не повірив провіснику, який запевняв би мене в тому, що саме інтернет і дасть мені ту роботу, бо на персональний комп'ютер морякові тоді доводилося працювати цілий рейс. Потім ми здавали ті первісні епли

та пісюки до комісійного магазину, як колись двокасетні магнітофони, втім навіть не увімкнувши й не розпакувавши. Нам і калькуляторів вистачало. З жиру люди бісяться, хіба їм заборониш? Нащо мені вдома комп'ютер?

Втім, професії закінчуються, а література вічна. І мені зовсім не дивно, що першими покупцями тих ще сказано дорогих рахівниць були саме літературно заангажовані співвітчизники, які недоїдали й недопивали, але свої друкарські машинки до персоналок таки апгрейдили. Той, хто раз за разом передруковував один і той же рукопис на друкарській машинці з продуктивністю всього 5 копій за раз, і робив це постійно, або ще й щоразу платив друкарці, аж ніяк не вважав ту ціну завищеною. Деяким письменникам навіть спало на думку, що краще на тій машиністці одружитися, для економії.

Мабуть це можна назвати і тестом на справжнього графомана — якщо ви придбали комп'ютер по ціні розмитненого фольцвагена-потопельника з Нідерландів і ні хвилини при цьому не сумнівалися, — ви справжній графоман, проби ставити на вас ніде. Це навряд чи може бути вірною ознакою графоманства зараз, у часи коли Андрію Куркову швидше придбати новий комп, ніж чекати на майстра, який полагодить йому старий, і він так робить щоразу як старий починає глючити й гальмувати розвиток сюжету про пінгвіна, і таким чином в пана Андрія назбиралося дев'ять запакованих назад в коробки машинок в кутку кабінету. Але в часи, коли ще була актуальною фраза «айбієм-пісі сумісний», тест цей спрацював безвідмовно.

В результаті, коли з'явилася нарешті можливість увіткнути свою друкарську машинку до Мережі, виявилось, що павутинням вештаються виключно сисадміни та літератори. Або — те й те в однім флаконі. Тому мене геть не дивує той сплеск літературщини в російському сегменті мережі, який ми пережили наприкінці 90-х, на початку нульових років, коли літературних сайтів в домені RU виявилось чи не більше, ніж комерційних.

Враження було таке, що старанно стримувані отими байдужими редакціями часописів-товстунів, про які вже йшлося раніше, тексти, текстищи й текстики нарешті прорвали греблю й вирвалися на свободу. І перед графоманами різного ступеню просунотості й літературою взагалі нарешті відкрився непідвладний жодній творчій спілці й неконтрольований жодним друкарським верстатом шлях до читача.

Це було — як прокопаний французькими інженерами Суецький канал, що дозволяв геть відкинути старий шлях до Індії довкола Африки. Найпоширенішим пафосом літературних маніфестів того часу, що оголошувалися так рясно, як час відправлення потягів на вокзалі, була цілковита ейфорія, щенячий захват від можливостей, що відкриваються. Проголошувалася близька й невідворотна смерть літератури традиційної і паперової книжки взагалі, і сумнівів в тому ніхто з маніфестантів не мав.

Про те, що не всі можливості передбачають реалізацію, і здебільшого так і залишаються лише можливостями, ніхто з нас ще не знав і не замислювався. І зараз, більш ніж десятиліття по тому, більшість тих оптимістичних

прогнозів так і залишаються прогнозами, вже не такими оптимістичними, бо відносять настання всезагального щастя вже на пізнішу дату, зовсім як так і не побудований комунізм. Ніякої окремої «Сетератури» так і не виникло. Принаймні, більшість з тих, хто проголошував її незворотній прихід, за першої ж нагоди стали поважними паперовими авторами, більш того — вже здираються на літературний олімп, і деякі вже точно неподалік від його вершини. Чому так?

Тож плітки про смерть паперового видавництва були сильно перебільшеними, як сказав би Марк Твен. Я знову геть не претендую на менторство, але постараюся озвучити деякі суб'єктивні висновки щодо того, чим Мережа справді може бути корисна авторові, а на що не варто і сподіватися і витратити дорогоцінний час, чи пробувати робити те ж саме, але вже геть інакше, проаналізувавши, в чому попередники помилялися.

Кінець географії

Ця теза була чи не першою, яку зазвичай озвучували автори отих ейфоричних маніфестів, ледь підключившись до витої пари кабелю, протягнутої по дну Фінської затоки. Відтепер нема державних кордонів і навіть континентів, увесь поділ відбувається лише за мовною ознакою. На рівні банальної логіки це було усім зрозуміло, просто тобі зайвий привід обізвати когось капітаном. Очевидність. Однак, мабуть, кожен з нас має в записничку історію про містику інтернету, пов'язану з остаточним усвідомленням цього зараз вже звичного факту на рівні відчуттів — збентеження й навіть побожного переляку.

Я це досить виразно зрозумів навіть не на прикладі української чи російської, а на прикладі індоєвропейської мовної єдності, коли мої любі друзі — херсонські митці Дмитро Лисюк та Євген Яненко виклали в мережу плід своєї спільної праці — лібретто до хаус-опери «Кислая мина». А оскільки сайт студії «Тотем» мав ще й англomовну версію, довелося викласти анотацію до цього епохального витвору передвиборчої агітації ще й англійською, а назву написати просто транслітом — Kislaja Mina — як неперекладану гру слів, бо йшлося в них саме про вибу-

хові міни й останній день Херсона, а не тільки про вираз обличчя діджея.

Однак непередавана гра слів і смислів почалася лише тоді, коли відбулася ота транслітерація, бо через деякий час автори отримали ввічливого листа з... Індії, з проханням пояснити ще раз, що вони мали на увазі, від індійця, який божився, що ніякої Каховської, ордена Дружби народів, ГЕС він не підривав. Підписався він як... містер Кіслая. Принаймні саме так писалося прізвище англійською. В його ж рідній мові це слово означало певний період цвітіння дерева, коли бруньки вже розкрилися, а квітки ще ні. І я вже ні краплини на сумніваюся, які ті індійські бруньки на смак, хоча де тут курка, а де яйце, звичайно ж не так легко розібратися. Це як з корою та коричневим і черв'яками та червоним.

Зараз мене вже не дивують ті коментарі від персонажів, що упізнали себе, якими несподівано обростали деякі мої давні викладені в мережу оповідання, попри те, що слід тих персонажів в реальному житті губився в імлі кордонів, локальних воєн, еміграції, схожій на втечу, в невідомо яку країну невідомо з якої причини. Зараз я навіть думаю про невідворотність тих зустрічей в коментах. Коментарі ті іноді були варті самого оповідання, а іноді й цікавіші за те оповідання, настільки нешаблонно жартувала з людьми в 90-ті доля. Ну ось хто міг подумати, що мій улюблений керченський начальник радіостанції, з якого я писав «Композитора Морзе», віднайдеться аж в Буенос-Айресі? При чому на геть остап-бердерівській посаді кербуда. Зате пошту він мав на Рамблері, а не в аргентинському домені.

Виявилося, що в межах однієї мови зацікавлені одне в одному, або поділяючи захоплення однією і тою ж юридою люди, зустрічалися в Мережі просто невідворотно. Особливо на перших порах веб 1.0, коли індекси пошукових машин ще не були настільки замотлошені пошуковим сміттям, згенерованим автоматично, а сайтів не було ще так страшенно багато. Я й незчувся, як через деякий час опинився на одному одеському літературному сайті, хоча вже покинув плавати і повернувся з Одеси до Києва. Все було логічно. Саме на сайті «Літературна палуба» Дмитрія Скафіді врешті зібралася чи не найбільша тусовка авторів-мариністів. Всі п'ятеро. Чи трохи більше, не так вже й важливо.

Сам Дмитрій Скафіді, в миру Ігор Тимошенко, був другим помічником капітана на грецьких балкерах, а ось мариністом бути не хотів, як наполегливо ми йому не налякали. Писав весь час якусь нескінченну космооперу про зорельоти, зоревійни й зореалкашів, йому її весь час редагували в якомусь донецькому видавництві фантастики. Потім він знову йшов у рейс на 9 місяців, редакторський примірник рукопису губився при переїзді видавництва, і все починалося спочатку. Втім, це не заважало йому відвідувати усі фантастичні конвенти, портали, конгреси і з'їзди, не тільки в нас, а й за кордоном, аж Роберт Шеклі став вирізняти його з натовпу фанів, і на збіговиську фантастів в Болгарії намагався в'язати, навіщо Скафіді його переслідує по всій Європі.

Але фантастика не заважала Скафіді запрошувати на сайт цікавих одеських авторів нефантастичної ори-

ентації, і в деяких з них я продовжую цупити особливо смачні слова й інтонації, попри те, що вони вже виїхали за чоловіком до Ізраїлю і ведуть блоги іноді івритом. Головне, адреси їхніх блогів не змінилися, а географія таки скінчилася.

Дмитрій ака Секонд якнайкраще підходив для ілюстрації тези про кінець географії, бо модерував свій сайт і дописував до тамтешнього гестбука один раз з Ліверпуля, а інший — вже з Панамського каналу. Моряки, мабуть, першими з наших заробітчан розпробували, що таке безкоштовний бібліотечний інтернет в цивілізованих країнах, і це їм ще й як прийшлося до смаку. Хоча китайська клавиша з ієрогліфами, на якій він одного разу друкував з Шанхаю, за словами Дмитрія вражала, як китайська гра в «Поле чудес», безглузда і жорстока.

І ось на цій «Літературній палубі» якось ми заходилися обговорювати класику, книжку Конецького «Серед міфів та рифів», при чому її видання якогось 1967, чи що, року, яке відрізнялося тим, що автор був сфотографований для обкладинки з кактусом, якого він викопав десь в Африці і виростив за час рейсу в тропіках до немислимих для ленінградських домогосподарок розмірів. Чомусь нам важило, що то за сорт кактуса, в якому саме порту Віктор Вікторович його проніс на борт попри карантинний контроль, і чи можна з нього гнати текілу.

Про суперечки між моряками, їхні полемічні прийоми, принципову неможливість погодитися з думкою опонента, навіть якщо він вище за званням, аж до стрибання за борт як останнього аргументу, якраз Віктор Конецький

писав з неабияким гумором і вичерпно. На цьому тримається флот. Так моряки століттями знаходили єдино вірну гіпотезу для неймовірного, але очевидного, не зважаючи на жодні авторитети. А оскільки в інтернеті за борт на стрибнеш, полеміка щодо кактуса розтягнулася сторінок на –надцять тексту і на декілька тижнів, і лише набирала обертів, коли на сайті з'явився новий нік, який не вигидав нічого кращого, ніж підписатися самим Віктором Конечьким, проконсультував щодо кактуса, що текіли з нього не вийшло, хоча, звісно ж, механіки спробували, а потім написав, що йому дуже приємно, що його старі книги ще й досі хтось читає і так пристрасно обговорює.

Ми на той час вже з'їли собаку на всіляких інтернетних містифікаціях, чого варте було лише півгодинне спілкування на одному з літературних сайтів з Борисом Стругацьким, яке було анонсоване на інших сайтах, вартих довіри, ось тільки почалося чомусь на тридцять хвилин раніше вказаного в анонсах строку. Борис Стругацький виявився надзвичайно поінформованим щодо бурхливого життя того сайту, знав багатьох персонажів за ніками, встиг сказати багато приємних слів деяким авторам, а інших — навпаки ледь не висміяти. Втім, увага такого майстра до його скромних текстів і так мала б гріти душу будь-якого графомана. Але тут тридцять хвилин сплигло і на сайті з'явився... справжній Борис Стругацький. Він був неабияк здивований, і не зразу зрозумів, що тут відбувається. Зате як потім реготав, коли зрозумів, судячи за смайликами!

А тут — Конечький консультує щодо кактусів в гестбуку у Скафіді. Звісно, що ж може бути природніше? Йшов

собі мережею й зазирнув на вогник. Еге ж. Втім, щось у тому дописі не походило на містифікацію, може геть не інтернетний, ледь не дворянський, стиль спілкування? А перевірити було досить просто, бо Скафіді, навчений попередніми «розмовами зі Стругацьким», зробив на своєму сайті поле е-мейлу обов'язковим. І варто було послати на те (таки пітерське, ми пробили) мило запитання, відповідь на яке міг знати тільки справжній Віктор Конецький, як містифікатора було б виведено на чисту воду. І питання, власне, теж було.

Втім, я довго вагався перед тим, як натиснути клавішу «Відправити». І вагався дарма. Бо у листі-відповіді «Зарубіть собі на носі» стояло вже у темі листа, і пояснень, звідки я знаю правильну відповідь на те питання вимагали вже з мене. Конецький таки виявився справжній-справжнісінький і сердитий, і мені таки довелося пояснювати, звідки я знаю прізвище та ім'я по-батькові його дружини і літературного секретаря Тетяни Валентинівни.

Жодного криміналу в тому не було, просто декілька років тому я в один день відправив рукописи вже відомим читачеві методом не тільки Тендюку, а й Конецькому. І навіть отримав відповідь від Т.В., з якої зрозумів, що Віктору Вікторовичу тоді було не до літератури, і що його завалюють листами й рукописами чи не всі моряки колишнього СРСР, і рукописів тих він, звісно, не читає, бо скільки ж можна, насправді? Усе що міг, навіть «Як писати морську прозу», він вже розповів у своїх книжках. Це я не той дуже ввічливий, як тільки корінні петербуржці ще можуть писати, лист цитую, а свої міжрядкові здогадки по

його прочитанню. Ось це я і спробував пояснити обуреному класику.

Втім, листування, хай і в такий небажаний спосіб, зав'язалося. Віктор Вікторович, мабуть, спитав дещо в дружини, вже наступний його лист був значно поблажливіший, писав уже про літературу, про оту нищівну характеристику Твардовського щодо його першої повісті, яку дуже далекоглядно його літературна хрещена Віра Панова від нього приховала, бо не писав би більше нічого, це точно, а може навіть і не жив би. І вже було зрозуміло, що рукопис він мій таки прочитав.

Я, як водиться на флоті, тут же пригадав принагідну історію з життя, яка свідчила, що Панова таки мала рацію. Іноді Твардовський недоречний. Переповім її і вам.

Ялта. Набережна. Ніч. Моє судно стоїть кормою до набережної з піднятим завбачливо трапом, а я на вахті біля того трапу. Десь опівночі під трапом з'являється якийсь біч у флотській форменці, але якийсь вже затяганий, неголений і підозрілий. Принаймні, достатньо непевний, щоб не пускати його на пасажирський пароплав.

- Закурить є?
- Нема, – відповідаю.
- А поїсти на камбузі нічого не залишилось?
- Нічого, – відповідаю.
- А попити?
- Сатуратор зламався, – кажу.
- А води забортної відро?
- Нема...

І тут біч нарешті розреготався і видав:

– Ну, в тебе як у Конецького, відра води забортної не випросиш!

І я теж нарешті розреготався і спустив трап. Біч виявився загульним капітан-лейтенантом з Сівероморська, якого витурили за порушення режиму з військового санаторію, обікрала тимчасова бойова подруга з місцевих, і тепер йому б десь переночувати, поки корешки з Мурманська гроші на зворотній квиток перекажуть телеграфом.

Ночував кап-лейт в каюті люкс тільки тому, що знав, яку фразу з Конецького варто процитувати в такій ситуації. Та нехай він всього Тьоркіна мені б напам'ять прочитав би з причалу, спав би однак на набережній просто під пальмами. А ви кажете — Твардовський.

Листи Віктора Вікторовича, а їх було після цього ще з дюжину, я ретельно перетаскував з компа на комп за кожного апгрейду, але вони однак згоріли на одному з вінчестерів, залишились лише декілька, роздрукованих з якоїсь нагоди на аркушах. Що начебто ще раз свідчить на користь паперу. Втім, я свідомий того, що без містики інтернету й сайту Скафіді, теж нині вже покійного, й без отого «кінця географії» ми б просто не вийшли на зв'язок, і ще одного чуда в моєму графоманському житті не відбулось би.

А листування й рукописи зберігайте таки на папері. Рукописи не горять. Горять вінчестери Як написали Лисюк з Яненком в епіграфі іншої своєї книжки, яку їм довелося писати двічі. Втім деякі з фраз В.В. я запам'ятав назавжди без будь-яких шпаргалок. Наприклад, таку: «Говорити про якусь вправність автора можна тільки після сотого написаного оповідання».

Домашнє завдання №3

- ① Передплатити «Кур'єр Кривбасу», потіште Григорія Гусейнова. →
- ② Придбайте в кіоску «ШО», потіште Олександра Кабанова. →
- ③ Передплатити «Український Фантастичний Оглядач», потіште Радія Радутного. →
- ④ Візити на сайти видань не зараховуються.

Правильна пропорція

Насправді можна подивитися навіть точні цифри. Сайт того літературного конкурсу досі доступний в мережі. Як руїни Колізею, чи, навпаки, — надписи на Рейхстагу. Навіть не витримав, знайшов і подивився, 2002 року на мережевий конкурс «Тенета» виставили 1472 конкурсних твори. Самих романів було 128.

Від традиційних паперових конкурсів конкурси он-лайнкові відрізняються в кращий бік тим, що все чесно. Принаймні, так само суб'єктивно, але прозоро. Мені з того часу вже доводилося брати участь в декількох конкурсах в інших ролях, як не члена журі, то координатора. Участь в деяких мені навіть не хочеться афішувати, настільки те не мало нічого спільного з конкуренцією рукописів. Ті ж 128 романів можна за бажання прочитати і зараз, через 10 років. А сайт давав можливість не тільки читати конкурсні роботи, які змагатимуться саме з твоєю нетлінкою, але й коментувати кожну та голосувати. Ще й свіжі коменти единою стрічкою виводилися.

Романів все одно ніхто, крім журі, не читав, але коменти! В певні часи стрічка крутилася інтенсивніше, ніж телетайпна стрічка ТАРС. Щось із триста авторів (хостів)

на день лаялися, мирилися й всяко інако дискутували і привертали увагу саме до своїх творів, забуваючи що суворе журі оцінюватиме не дотепність коментів, а все ж таки самі романи. Втім, організатор конкурсу попідкувався і про обійдених увагою авторів: по коментах відмічався критичний робот Зігмунд Голдберг. Вітався, лаявся на невідповідність заявленому жанрові, стримано хвалив і вшивався. Десь так:

– Можна захищати цю роботу або критикувати її, але це не «Публіцистичні нариси, есеї». треба ставити 2. але не хочеться засмучувати автора. 3 . Бажаю перемоги!

Деякі недосвідчені автори вступали з роботом в полеміку.

Ще на сайті були заборонені слова «поет» та «дискурс», їх забивало зірочками, як непристойні. Тому всі, включаючи власника сайту, мали друкувати «почтому» замість «поэтому». Ну і всілякі інші цікаві прибабаси типу «худломіра», який на льоту визначав стиль допису в гестбуці — «розмовний», «худло», «наукова стаття», «газетна стаття». Підкажчика, що читати далі, на основі вашого голосування за вже прочитані тексти тощо. Втім, працював він препаскудно, бо всі голосували переважно за свої та, в крайньому випадку, за твори друзів, тож нічого нового-нечитаного безпристрасний алгоритм підказати просто не міг.

Крім програмної частини, конкурс мав, так би мовити, частину організаційну. Подавати на конкурс можна було лише опубліковані на котромусь з літературних сайтів твори. Що в часи «голоного XHTMLю» означало відбір

на рівні власників сайтів, так званих «видавців», жодної «самопублікації» тоді ще не практикувалося, що дозволяло не заморочуватися зовсім вже шкільними творами, бо кожен «паблішер» хотів перемоги свого сайту і виставляв найкраще на його думку. Потім читали й голосували відвідувачі. Потім — офіційні рідери кожної номінації формували шортліст, і тільки після цього поважні члени журі розглядали кращу двадцятку в кожному жанрі. Головою журі Деліцин зазвичай запрошував людей поважних. Були ними в різні роки вже згадуваний Борис Стругацький та видавець і письменник з Пітера Олександр Житинський, відомий багатьма талантами. Ось і він вже помер, поки я пишу цей самовчитель, а зберегти хоча б на жорсткому диску його сайти «Літо ім.Стерна» чи «Набережна Житинського» якось ніхто і не здогадався. Електрони занадто рухомі для історії.

А мав конкурс ще і фінансову складову. Організатору чомусь було важливим, щоб переможці отримували грошові премії, робота рідерів і членів журі оплачувалася тощо. Подібних пропозицій не часто дочекаєшся на українських конкурсах, навіть якщо проводять їх люди, трохи багатші за американського університетського сейсмолога.

Власник і розробник усього цього чарівного бардаку, Леонід Деліцин, заслуговує на декілька добрих слів на свою адресу. То ж не жарт, 8 років на голому ентузіазмі проводити літературний конкурс, ще й платити переможцям досить пристойні грошові винагороди зі свого гаманця. Леонід працював сейсмологом у якомусь американському університеті, при чому виїхав туди у від-

рядження зі свого НДІ ще за Радянського Союзу, і якимось прижився біля американських персональних комп'ютерів і дармового університетського трафіку. Коли йому треба було для наукових потреб їхати в експедицію і підривати серіями якісь піропатрони в горах-Апалачах, він прощався з нами, наче назавжди. А, ледь відстрілявшись, одразу біг до сервера й монітора — дивитись, чи не виставив хто на конкурс новий геніальний роман чи хоча б поему. Така любов сейсмологів до літератури видається мені суто російським феноменом, типова інтелігентщина.

Хоча навички науковця в побудові графіків, діаграм та іншій обробці даних іноді приводили Леоніда до несподіваних результатів. Так, проаналізувавши розподіл поданих за 8 років творів в кожному з жанрів за розміром, він передбачив появу нового літературного жанру, між жанром анекдоту і найкоротшим оповіданням, бо там на графіку було пусто, не за Гауссом. І передбачений жанр з'явився десь через рік на сайтах анекдотів і його стали називати «випадок з життя».

Додому, вже не у СРСР, який встиг гигнути, Деліцин повернувся також завдяки сайту. Хтось з переможців ранніх років запропонував йому посаду начальника аналітичного відділу найкрутішої тоді айтійної компанії Росії просто в гостьовій книзі конкурсу, як тільки виявилось, що Леоніду не вистачає грошей на захист дисертації в Америці — усі пішли на літературу.

Зараз, через десятиліття вештання по різних літературних сайтах, я вже можу узагальнити дещо, що помітив ще тоді, і що повторювалося раз по раз в нових локаціях.

Щоб літературна тусня на сайті не перетворилася на нескінченне бурління жабування в очеретах, сайт повинен бути націлений на конкретний результат. І це не повинно бути «забити топи своїми оповіданнями», а щось геть невіртуальне. Як ось — щорічні результати конкурсу з врученням латунної статуетки жирафи. Чи щорічне видання друкованого альманаху, як стало модно трохи згодом на деяких сайтах. Чи літній літературний табір. Чи проведення спільних мистецьких акцій в львівській «Ляльці», з розпиттям пива-вина-мартіні-горілки і танцями на столах. Чи ще щось подібне.

Другою необхідною умовою є те, щоб на ньому зустрічалися не самі лише невизнані генії і одразу ж починали з'ясовувати, хто з них більший графоман, але і якісь їх повні протилежності. Наприклад, генії визнані, чий авторитет беззаперечний не тільки в межах цього ставка, як ось Стругацький. Чи видавці, як ось Житинський. Навіть якщо ваше спілкування з певних причин не завершиться виданням омріяної книжки, ви принаймні знатимете, що то за люди — видавці, і матимете уявлення про їхній спосіб мислення і вимоги до текстів.

Що ж до онлайн-ових, та й не тільки, конкурсів — знайте, що перемога в них не змінить у вашому житті нічого. Хіба що зможете повісити на стінку гарно віддрукований диплом, чи прикрасити буфет гарною статуеткою, а премію — пропити. Хіба що ви відтоді вже напевно знатимете, що можете виграти конкурс, на який було подано скількись там тисяч рукописів, і достеменно уявлятимете, яка це насправді неймовірна випадковість.

Я ось випадково виграв, і тепер знаю. Випадок полягав у тому, що мій «видавець» Скафіді не розібрався у складній системі номінацій і подав мій твір у категорію «Жіночий роман». І, мабуть, вже коли виявилось, що переможець – мужчина, її перейменували в «Сентиментальний та любовний». Суто випадково цю категорію судила, як і годиться, чарівна жіночка, але несподівано — з портового Калінінграда. Тобто їй не доводилося щоразу зазирати до словників, натрапляючи у тексті «про любов» на кнехти та гальюни. І суто випадково в неї википів і згорів чайник, поки читала про ті кнехти та гальюни, попри те, що чайник був зі свистком. Тож, як знавець сентиментальності, вона вирішила, що це знак дати цьому тексту перше місце. Ось так просто. Кажу ж, в онлайн-конкурсах все так само суб'єктивно, але прозоро.

Ні, гарні часи були, насправді. Шкода, що усі тодішні літературні сайти, усе клокотання й бурління, усі геніальні ідеї, було водночасся «вбито» появою в Америці одного-єдиного сайту, якому не потрібні були «видавці»-посередники, і кожен вперше міг публікувати свої тексти «В порядку марева», навіть не вивчаючи HTML-кодування. Це був LiveJournal, російську назву якому і вигадав отой Роман Лейбов, про якого йшлося в попередніх розділах, — Живий Журнал, ЖЖ. А без них втратили сенс існування й «Тенета», я брав участь в останніх.

Головне ж я зрозумів, коли крім самих авторів і роботів, на конкурсному сайті був помічений ЧИТАЧ! Вірніше, одна зацікавлена читачка, яка дійсно читала і дійсно писала відгуки на прочитане. Що тут почалося! Не буду

описувати усіх хитрощів, якими пронирливі автори намагалися заманити єдину читачку саме у свій роман. Але тоді я мав змогу вірно зорієнтуватися щодо співвідношення авторів та читачів у мережі (1472 до 1) і навчитися цінувати свого ймовірного читача так, наче він один на весь білий світ.

Що до речі, цілком за Стругацькими. Був у них один персонаж-прибулець, який в графі «професія» писав «читач віршів», бо поетів на його планеті так багато, що читачів на всіх не вистачає, а кожному хочеться не тільки написати вірш, але й почути на нього відгук. Ну ось як Стругацькі передбачили ще у 70-х? Тільки назву планети не вгадали.

Книжковий бум

Зогляду на видавничий бум початку 90-х, спочатку взагалі не зрозуміло, чому саме у ті ж роки відрилося таке явище, як самвидав. Але варто трохи попригадувати, як все стає на свої місця.

Не застали той бум? Це було щось! Зголодніле за книгами радянське суспільство, де дефіцитом був навіть Дюма, а певні книги були показником престижу власника книжкової шафи, а ще інші книги й автори — десятиліттями заборонені, й гуляли країною у отому ще радянському самвидаві, віддрукованими на машинці чи у фільмокопіях, суспільство те отримало повну свободу — друкуй донесхочу, купуй донесхочу, читай донесхочу. Гроші тоді теж друкували донесхочу й видавали зарплату цілими нерозрізаними аркушами купонів, які хоч у щось треба було вкласти, поки вони не здешевшали на декілька нулів одразу. Якщо помножити це все на те, що видавці мали досить приблизне уявлення про авторські права, і видавали та перевидавали, здавалось би, всі книги, до яких могли дотягнутися загребуші ручки, а ціни на папір залишалися ще радянськими, абсолютно не вмотивованими економічно, то й отримаємо той книжковий бум.

О, щасливі часи, коли зійшовши з трапу судна на ялтинській набережній, ти одразу потрапляв у книжні розкладки, розвали і лабіринти. Книгами торгували просто з яток на вулицях повсюдно, і на моряцьку зарплатню ти міг скупити усі ті розкладки гуртом, було б бажання. А бажання таке іноді виникало, хоч рікшу під ті ятки одразу підганяй. Епопея Толкієна, емігрантські речі Шкловського, ні разу не видані в СРСР, науково-детективні книжки Льва Гумільова, «Криголам» Суворова, багатотомовий Яворницький... А-а-а! Віктор Конецький і Віталій Коржиков! Дайте два!

Гідно подиву, як швидко самоорганізовується ринок, не тільки книжковий, варто державі лише сказати «можна» і відійти в бік, щоб займатися більш нагальними справами — малюванням гербів, прапорів та купонів, торгівлею ядерними боеголовками, крадіжкою Чорноморського пароплавства чи прихватацією алюмінієвих заводів у Миколаєві та Запоріжжі.

Тільки сказати «можна», і миттю виникають:

- одеська Книжка у самому центрі міста, поруч з Дерибасівською, яку облюбовують не тільки книжники, а й валютники, тож на кожній книжковій ятці висить ще й папірець з курсами обміну світових валют на купони;

- харківський книжковий ринок, що жваво нагадує мені перевалочну базу арабських контрабандистів на шляху з Аравії в Африку, на якій колись довелося побувати на островах Дахлак, тільки ось замість підробних парфумів Шанель, футболок Адідас і штанів Зіко, через цю базу летиться на український ринок контрабандний росій-

ський Пелевін, Сорокін чи Доценко з Мариніною по цінах, нижчих ніж в самій Росії;

– ну і Петрівка, всесвітньо відома Петрівка, яка у доповіді конгресу США про піратські ринки книжок, музичних дисків та фільмів ще досі проходить під номером три.

– А також безліч книжкових базарів у містах, місечках, селищах, селах, хуторах, заїмках, весях, та палеолетичних стоянках нашої неозорої батьківщини, які жилися з цих ось поіменових вище джерел тощо.

На Петрівці можна було блукати цілими днями, тижнями й місяцями, й бурмотіти собі під носа класичне — Господи, і чого тільки нема на тій ярмарці!

Але увесь захват якось зникав, якщо ви були не тільки читачем, але й хоча б потенційним автором, і вам варто було задати собі цілком логічні питання:

– Слухайте, а де ж тут книжкові новинки?

Або вже геть блюзнірське:

– Слухайте, а де тут українські книжки?

Уся Петрівка, усі новостворені кооперативні чи приватні видавництва, уся книжкова інфраструктура 90-х була заточена під просте, гіпертрофоване аж до мільйонних накладів, відтворення написаного раніше, впродовж сторіч, навіть байдуже якою мовою. Росіяни схаменулися раніше, і саме це, а не собівартість паперу чи податкові преференції для книговидання в Росії на мою думку зіграли вирішальну роль в захопленні українського книжкового ринку. Ринок захоплюють не наклади, а імена. Бо інакшого способу знайти в цьому морі друкованої продук-

ції потрібну книжку, ніж знання імені Олександри Мариніної чи Агати Крісті, не існувало.

Українські ж видавці просто загралися в захопливу гру грантоїдства, яка дозволяла роками тримати на складі вже надруковані наклади дуже потрібних, вчасних і культурноцінних, але нікому нецікавих, книжок, гроші за які вже отримано наперед, або в певних патологічних випадках не робити і цього, обмежуватися десятком сигнальних екземплярів, яких вистачало, щоб відзвітувати перед грантодавцем. Хто сумнівається, може власноручно пошукати ці книжки-фантоми на сайтах відповідних фондів, де вони перераховані всі, але чи не половини з них книгарні так ніколи і не побачили.

Ще гірша справа була з державними видавництвами, які за звичкою друкували тільки членів Спілки, і тільки на державне замовлення, а державі водночас стало байдуже до культури, що ще більш дивує, якщо знати, що чи не половину депутатів у Раді перших скликань складали колишні письменники. Втім, державні гроші навіть якщо виділялися, тут же йшли на друк немислимими накладками якихось кумів тих колишніх письменників, чи й себе коханих, а що читати те було абсолютно неможливо, нікого вже не обходило.

Тож у книгарнях у кожному райцентрі, що залишились у спадок від радянської системи книгорозповсюдження, просто не було чим торгувати. Вірніше було чим — турецькою біжутерією, парфумами чи светриками. Коли українські видавці звично скаржаться на сильних і підступних російських конкурентів, мені кожного з них

хочеться за руку зтягнути до такої ось колишньої книгарні в райцентрі, яку вони здали без бою, а росіяни туди так і не прийшли, залишивши людей на десятиліття без книжок взагалі. Встигло вирости ціле покоління українців, яке ніколи не тримало в руках жодної книжки, окрім підручника. Що тут ще скажеш?

І ось на цьому оптимістичному тлі несподівано помічаєш, що майже всі літературно-ангажовані друзі й знайомі потихеньку обзавелися самвидавчими книжечками. Бо ж книжки не чекають на сприятливу кон'юктуру, вони народжуються, як циганчата — хоч серед чистого поля взимку, якщо надійшла пора. Бо природне бажання побачити нарешті свій текст надрукованим, як виявилось, відноситься до базових потреб культурної людини, і жодна криза над ним на владна. День не пий, два не пий, а в неділю позич, але книжку видай.

самвидав і самчитав

Можна, звичайно, просто відкласти рукопис у довгий ящик стола, може пізніше знадобиться, і коли я писатиму про «пізніше», постараюся не забути написати і про те, що ніколи не варто викидати жодного рукопису, який зараз нікуди не пройшов — ні в часопис, ні у видавництво, навіть газета «Петровна» його забракувала. Рано чи пізно наступають в житті наполегливого і послідовного графомана і щасливі моменти, коли часописи самі йому строчитимуть листи в надії отримати щось новеньке. Ось тоді можна здмухнути з рукопису пил і всучити настирливому редактору розділу гуморесок «ексклюзив». Можна й так. Але, щоб цей момент колись настав, треба вже мати декілька виданих книжок, тож все одно виходить зачароване коло. Тобто у шухляду можна відкладати лише частину рукописів. А іншу частину — все ж видавати.

Тож ненав'язливо починаєш з'ясовувати у щасливих друзів, що та як, і скіко-скіко? Збираєш цілу колекцію адрес якихось провінційних друкарень, у Котовську чи Білій Церкві, що давно вже друкують самі етикетки для газ-води та рекламні буклети, і тому в них значно дешевше. Вперше дізнаєшся про існування чудової програму-

ліни «крякнутий Пейджмейкер», відбираєш з шухляди і komponуєш якісь оповідання, вигадуєш концепцію збірки, домовляєшся на пиві в парку Шевченка зі знайомим дизайнером, який взагалі-то малює рекламу тампаксів, але може і обкладинку, знову довідуєшся скіко-скіко, рахуєш в умі, починаєш економити на метро — їздиш скрізь трамваєм і зайцем... Одним словом — готуєшся. Остаточним поштовхом слугує отримання отієї грошової премії в цілих двісті доларів переказом з самої гамерики, якої, за твоїми розрахунками, вистачить на половину вартості книжки, і фраза зловленого за гудзик метра, з яким листуєшся, що треба видавати хоч як, хоч тушкою, хоч чучелком, мовляв, тримає за тебе кулаки.

Насправді, усі спроби зекономити і зробити все самому — марні. Все одно виявиться, що обрана друкарня в Шепетівці верстає макет не в Пейджмейкері, а в Індизайні чи ще чомусь важковимовному, обраний формат аркуша не технологічний, краще взяти стандартний, відступи не такі, спуски неправильні, висячих рядків не повинно бути, колонтитули так не роблять, шмуц-титулів стільки в книжці не може бути тощо. Все одно доведеться платити й переробляти. Ще й зроблять у типографії потім зовсім те так, як ви те собі бачили, й доводитимуть, вживаючи ще більше незнайомих слів, що саме це ви їм і замовляли. Ви, мовляв, самі хотіли, щоб фарба обкладинки стиралася, бруднилася й залишалася на руках читача, бо інакше б замовили матову плівку, про існування якої чуєте вперше оце зараз. І щоб книжка розсипалася на окремі сторінки після першого прочитання теж хотіли, бо інакше б за-

мовили взяти сторінки на скобочки. А це вже зовсім інші гроші. А що обкладинка — глянсова, а не «льон», як ви хотіли — то так навіть краще, їм видніше, вони на тому «льоні» собаку з'їли. І таке інше.

Можете не питати мене про значення половини слів з попереднього абзацу, за що купив, за те продав. Але якщо не знаєте хоча б одного з них — не беріться самі за верстку та іншу додрукову підготовку. Або вступіть попередньо на факультет видавничої справи і закінчіть його за 5 років на самі п'ятірки, а тоді вже верстайте. Але значно швидше просто заробити грошей на справжнього верстальника, коректора, літературного редактора тим, чим ви зазвичай їх заробляєте. Адже ви теж в чомусь професіонал, а не аматор, сподіваюся. А ні — то йдіть з шапкою по друзях. Частину суми, якої мені не вистачало, я зібрав саме з друзів-моряків, за що їм дуже вдячний, але вже знаю, що зловживав їхніми дружніми почуттями. Тому що саме їхні гроші нагально пішли на адвоката в одній бандитській історії з квартирою, якими багаті були оті 90-ті, але не видати книгу було вже соромно, тож тут таки знайшлися способи, як ті гроші швиденько повернути. Тобто, якби я почав з пошуку тих способів, а не старих друзів, старцювати з шапкою і не довелося б. Либонь не комунізм, способів заробити грошей і не отримати за це по шапці, для людини з головою і руками таки трохи є, навіть у кризу.

Якщо ж про обов'язковість макетування, коректури й літредагування будь-якого тексту ви почули оце щойно, просто йдіть здаватися до якогось видавництва, бо зрозуміло, що ваші шанси знайти серед знайомих того, хто б

Домашнє завдання №4

① Візьміть кулькову ручку і позначте на малюнку: Гомера, Джозефа Конрада, Едгара По, Проспера Меріме, Жуля Верна, Івана Тургенєва. → ② Хто залишився непозначеним? → ③ Домалюйте вуса й бороди тим класикам, яких ви не читали, якщо в них ще нема.

зробив це професійно, прямують до нуля. При цьому не бажано, щоб коректором і редактором була одна й та ж людина: око замилюється і в професіоналів. Сказане зовсім не означає, що видавництва не халтурять, економлячи і на коректурі, і на редагуванні, бо їм же тільки ваших діньог і треба було, а вінчатися з вашою поганою Пронькою вони і не збиралися. Так, багато видавництв, навіть найпрестижніших, охоче друкують книжки за гроші автора, і штампика «на правах реклами» на сторінках не ставлять. І саме на таких замовленнях багато з цих престижних видавництв зменшують собівартість книжки, а інакше кажучи — халтурять, особливо охоче.

Ще одна фішка тих розкручених видавництв — розкрутити автора на якомога більший наклад, оперуючи все тією ж собівартістю, яка при тисячних накладках таки значно менша, ніж при накладі в сотню примірників. Але загальна сума замовлення таки значно більша, що Свириду Петровичу і хотілося б. Вони навіть можуть підступно обіцяти збувати ті книжки через «власну мережу», якщо в графомана вистачить клепки допетрати, що цілу тисячу примірників йому просто несила розповсюдити самому. Мушу графомана ретельно застерегти, може й розчарувати: ніяких «власних мереж розповсюдження» жодне українське видавництво, окрім хіба харківського КСД, київської «Темпори» і тернопільського «Богдана», не має. І якщо вам обіцяють це в іншій редакції, просто твердо процитуйте Іллю Еренбурга з книжки «Люди. Роки. Життя.». Він сказав це у 1916 році своєму видавцеві у подібній ситуації:

– Ви знаєте, я поет молодий, сто примірників. Двісті може собі дозволити тільки Олександр Блок.

Чи й подумайте, чи не пошукати вам іншого виконавця цих робіт, «здав-прийняв, дата-підпис», якщо вже ваша плідна співпраця починається з такого безневинного наперстництва.

Затямте собі, що самвидав — проект не прибутковий, а дотаційний. Тож собівартість одного примірника для нього — ніякий не показник. Важить лише, чи вписуєтесь ви в зібрану суму, і чи влаштовує вас якість, що у випадку відомого видавництва легко визначити за будь-якою попередньою їхньою книжкою. Втім, як правило оті престижні видавництва, зіштовхнувшись з такою принциповістю щодо накладів, одразу втрачають до графомана інтерес. Проньок на їх вік вистачить. З вуст у вуста переказують видавці одне одному про одного поета-бізнесмена, якого вдалося розкрутити аж на сотисячний наклад дебютної збірки віршів. Оце по-нашому! Але позбутися такого накладу дещо пізніше не вдалося навіть меру усіх марсіян Черновецькому. Бо можна примусити усі кіоски преси виставити свої мемуари на видному місці, але примусити їх купувати не можна навіть бабусь із гречкою.

Якщо ви спитаєте мене, чи існують винятки, осьдесь в інтернетах ви читали про якогось автора, в якого так пішов самвидав, що тільки встигай додруковувати та підвозити на Петрівку, я відповім: «Звичайно існують!» Але при ближчому розгляді виявляється, що ця красива письменницька легенда розповідається про автора, який видав книжку правильних відповідей на питання зовніш-

нього незалежного оцінювання з історії на наступний рік, або особливості бухгалтерського обліку в світлі нового податкового законодавства республіки Зімбабве, або ще щось подібне. Втім, відомі випадки, коли автори, заклопотані виданням власних книжок, настільки занурювалися в тему і опановували її, що закінчувалося те відкриттям власних видавництв, навіть досить успішних, потужних і відомих в певних колах, оскільки всенародно відоме українське видавництво, на жаль, і досі оксиморон.

Також пригадуються ще два самвидавчі проекти, назвати які хотілось би поіменно саме в силу їх унікальності.

По-перше, це автор-видавець-продавець своїх книжок Дмитро Бондаренко з Дніпропетровська, в якому для української книжки і залишається, схоже, тільки самвидав. Дмитро зі своєю дорожньою валізкою на колесах, наповненою власними недорогими книжечками був помічений чи не на всіх книжкових ярмарках в обласних центрах, які вимушені були проводити обласні адміністрації з легкої руки колишнього віце-прем'єра В'ячеслава Кириленка.

Приїде Дмитро, скажімо, до Запоріжжя, розкладе книжечки на столику, поспілкується з покупцями та з місцевими колегами, побазарює — і додому. Мав з ним докладну бесіду саме за таких обставин на київському «Медвіні». Ще Дмитро, чи не єдиний автор, який має власний сайт хоча б і на Народі.ру, з якого теж можна замовити його книжки поштою, крутить рекламу в Гуглі, і взагалі дуже просунута й технологічна людина. Не здивуюся, якщо і книжки йому невдовзі писатимуть роботи, а він

лише задаватиме основні сюжетні ходи, обиратиме імена героїв і натискатиме «Ентер».

Працює Дмитро в жанрах масової літератури — міських оповіданнях, детективах, екшенах тощо. Класичному читиві для подорожей, яким мали б бути заповнені усі залізничні вокзали та автостанції, але заповнені вони зовсім іншим читивом, бо видавничих потужностей самого Дмитра на всі автостанції хоча б самої Дніпропетровщини не вистачить, як не крути. Але як би там не було, подібні книжки не вимагають жодних вибриків у своєму оформленні, швидше мінімалізму, тож в бюджет Дмитро мабуть що вписується, й навіть щось заробляє, бо не доводиться ділитися ні з видавцями, ні з книжниками, хоча часу на власне написання книжок за такого підходу, звичайно ж, меншає. Втім, може це й на краще. Авторів іноді просто треба взяти тайм-аут.

І другий приклад — це сумський автор Владюша Івченко. Випадок абсолютно протилежний, жодної історії комерційного успіху, занадто оптимістичний тисячний наклад і захмарний бюджет. Але показовий тим, що видана Владюшею книжка «Івченко об'єднує Україну» заткнула за пасок будь-які книжки «регулярних» видавництв за якістю оформлення і заслужено отримала титул «Королеви самвидаву». Чому завдячує перш за все плідній співпраці з дизайнером-шрифтовиком Дмитром Растворцевим і Владюшиній увазі до наймеших дрібниць і зятятості. Він, не змигнувши оком, продовжував очікувати на якийсь там неймовірний фінський папір, і ледь не сам його розмитнював у Харкові, коли виявилось, що в Україні його просто

нема, жертвуючи навіть тим, щоб встигнути з книжкою до Львівського форуму видавців, на що жоден «регулярний» видавець просто не відважився б в силу своїх видавничих звичок. Не важко здогадатися, що людина з такими вишуканими запитами до книговидання, як Владюша, і сам працює десь неподалік — він редактор популярної сумської міської газети, і на видавничих можливостях таки знається. Хто з нас може таким похвалитися? Думаю що лише декотрі з армії графоманів.

Але потім книга вражала читача ще до того, як він її відкриє, варто було її лише взяти її до рук. Не видаватиму секретів Владюшиної книги, скажу лише, що її теж можна придбати в мережі у автора на сайті «Автура» і самому поохати й поахати, ще й врятувати автора від перспективи, що кохана дружина виселить його разом з книжками з хати до гаража, бо книжки, вірніше одна-єдина книжка у надкушеній тисячі примірників займає собою майже весь життєвий простір Владюшиного кабінету в мансарді, і свої наступні книжки він вимушений писати, сидячи на пачках з першою. Іноді йому спадає на думку обклеїти сторінками своєї книжки якусь кімнату замість шпалер, але і в такому випадку книжок на це піде не так багато, щоб вирішити проблему. Хіба що збудувати палац на сто кімнат. І це при тому, що книжка не тільки якнайкраще видана, але й цікава. Можете не вірити мені, але повірте шановному журі «Коронації слова», лауреатом якої Івченко ставав вже двічі, при чому один раз — під жіночим псевдо.

Отож, якщо навіть «Королева самвидаву» досі королює лише на одній шаховій дошці Сум, можете зважити

шанси слонів, тур, коней та всіляких інших пішаків. Хоча здавалось би, ділов-то. Забери наклад з друкарні, розвези по книгарнях хоча б свого міста, закинь на Петрівку, і сиди, плюй у стелю та стрижи дивіденди, якими не треба ділитися з жодними ненажерами-видавцями. А якщо ще до інших міст у книгарні та на ринки розвезти... Так, ледь не забув, графоман-оптиміст має ще обов'язково надрукувати постер своєї книжки, щоб його вивішували у вітрині книгарень, перехожі дивилися на цей чудовий постер, намальований кульковою ручкою, казали, вай, який файний книг, і бігли до каси з грошиками купувати одразу по десять примірників. А усі сліди своєї книжки в інтернеті слід терміново знищити, видаливши зі всіх сайтів, і написавши натомість, відраховуйте гроші, до зустрічі на Петрівці, адьйо!

Я й сам був таким оптимістом, я знаю. Хіба що вистачило кебети не видаляти текстів з мережі, деякі з них тільки так і вдалося потім відновити після чергового згоряння вінчестера. Що ж до райдужних планів поторгувати щойно виданою книжечкою хоча б і на одеській Книжці — каюся, було. Добре що вчасно зустрівся мені на Книжці колега з наших, з моряків, що в Одесі не диво, книжечку навіть прочитав, придбав і попросив автограф, і потім пояснив, що шансів продати її через Книжку — нуль. Сюди кожен приходить вже зі списком книжок, які треба купити, і шукає саме їх. Нема твоєї книжки у тому списку, прізвище твоє — не Доценко, і пишеш ти не про «Возвращеніє Бешеєнного», тож шансів — нуль. Хіба що в книгарню навпроти, на Грецькій площі спробуй прилаштувати,

там можуть деякі і без списків, просто так вештатися. Такі справи. В моряків не заведено ошукувати колег, коли вони потребують поради, тож залишалося лише повірити й подякувати за зекономлений час.

Щодо книгарень, там виявилася своя заковика. Вони дуже неохоче беруть книжки в авторів навіть на реалізацію. Якби серед моїх знайомих вже тоді були працівники книгарень, здатні просто пояснити, скільки папірців для податкової, ідентифікаційних кодів, сканів паспортів доводиться зібрати добросердному книжникові з неорганізованого автора, щоб просто виставити його книжку на полиці, я б був куди як стриманіший в оцінках тих їхніх колег, які просто не хотіли з неорганізованим автором і розмовляти. Тим більшою симпатією переповнюєшся до тих, хто книжки на реалізацію таки вбрав і бере. Тільки ось, в Херсоні, в якому та книга була б ще більш доречна, ніж в Одесі, таких книгарень виявилось аж одна. А в Києві — аж три. З того часу одну з них захопили рейдери, і в київських письменників вже увійшло у звичку беззубо мітингувати під її завареними ґратами вікнами в кожную річницю її захоплення.

Та навіть якщо у явити ситуацію, що ви особисто розвезли і прилаштували свою книжку в усі існуючі 400 українських книгарень по всій країні, уявіть хоча б ціни на квитки та інші накладні витрати, щоб це здійснити. Це має сенс робити тільки робітнику видавництва, який пропонує книгарні одразу сто назв книжок, а не одну-єдину книжечку невідомого автора, за якою ще не зняли жодного фільму про всенардно любимого Бешеного.

А тоді уявіть собі, що маєте об'їхати ті 400 книгарень вдруге, і «вибити гроші» за вже давно продані книжки, як це зазвичай і буває в цьому цікавому бізнесі. Ні, збав Господь!

– То що ж? Не видавати? – обов'язково питає мене в цьому місці спохмурнілий графоман, а я зовсім нелогічно відповім:

– Видавати! Обов'язково!

Декілька причин, чому книжки все ж треба видавати самому

Жодна перемога в жодному літературному конкурсі, жодна грошова премія за ту перемогу, не кажучи вже про топи популярних творів на найкрутішому літературному сайті, жодна публікація в найпрестижнішому часопису і ще багато яких невеличких радостей буття, які дає нам графоманія і літературщина, не зрівняються з відчуттям, з яким береш до рук щойно віддруковану в типографії власну книжку. Про те, що немає в світі жодних парфумів, що пахли б приємніше за свіжу типографську фарбу на сторінках тієї книжки можна й не говорити. Хіба що якісь виноробні народи, якісь грузини чи молдавани, з такою ж побожністю приносять до щойно відкоркованого вина нового врожаю. «Воно!» – оголошує нарешті найповажніший аксакал, і починається свято.

Книжки видають для свята й радощів, а не для пихи і заздрощів. Якщо вірити тому видавцеві, який трапився мені в попередньому розділі, кожна книжка вже від самого народження має коло осіб, які цьому радітимуть, бо з тих чи інших причин є симпатиками автора, чи його текстів, чи його посади, чи його легкої товариської вдачі, чи майстерності у виголошенні тостів, чи його вміння ра-

зом посидіти й помовчати, чи ще чогось. Питання лише в тому, наскільки це коло велике.

Тож усі розчарування в самвидаві пов'язані зазвичай з невмінням автора-початківця правильно визначити необхідний наклад, який легко розійдеться поміж друзями-родичами-знайомими-знайомими друзів-друзями знайомих тощо. Пропоную молодому графоманові просто сісти і виписати в стовпчик тих людей, яким він подарував би свою книжку за будь-яких обставин, і навіть мови не може бути, щоб не подарувати, а там вже хай читає, хай не читає, хай що хоче те й робить. При цьому потім не варто ображатися, якщо той знайомий таки робитиме з нею те що хоче, навіть рибу загортатиме. Я — людина з насиченою біографією, працював багато років у різних екіпажах, установах, фірмах, фірмочках і компаніях, і таких людей у мене набралось щось під сотню.

Це — мінімальний наклад. Потім його слід перемножити на довільно обраний коефіцієнт графоманського оптимізму, який особисто у мене вийшов 4,45, і замовляти друк саме цього ретельно вирахованого накладу. При цьому зараз очевидно, що мій оптимізм було завищено десь рази в півтора, якщо вважати, що наклад книжки мусить розійтися десь за два роки. Принаймні, саме через стільки книгарні зазвичай повертають нерозпродані книжки до видавництва. Якщо так не вважати, то оптимізм був цілком виправданий, і книжка навіть окупилася років за чотири, попри те, що більша частина накладу розходилася геть безкоштовно.

Справа в тому, що з якогось дива усі друзі-родичі-знайомі-знайомі друзів-друзі знайомих, чомусь переважно

важають, що автор має не тільки підписати, а й подарувати їм книжку. Ну от чомусь так, навіть якщо ви здибались біля консерваторії, і цей знайомий друг ледь не збив вас своїм джипом Лексус, від чого ви випустили на дорогу свою авоську з кефіром, рогаликами та книжкою, кефір розлився на обкладинку, яка, як ви пам'ятаєте, брудниться синьою фарбою, тож калюжа кефіру на асфальті тут таки посиніла.

– Корефуля! – несподівано впізнає вас знайомий друг і сховає назад до салону бейсбольну биту.

– Скільки літ, скільки зим! Пізнаєш, це ж я, Колян! Та нічого, що кефіром попсована! І так зійде! Підписуй скоріше! От же ж! І не подумав би! Ну тепер почитаю перед сном! Ти про мене там, бува, нічого сороміцького не написав? Кажи зразу, щоб дружина, бува не викупила. Отже ж були деньки, пам'ятаєш, корефульо? От же ж!

Якщо ви вимагатимете з таких щирих і таких безпосередніх знайомих друзів гроші хоча б по собівартості книжки, ви ризикуєте назавжди їх втратити. Чомусь так. На щастя, це самвидав, а не нещасних десять авторських примірників з видавництва, тож можете проявляти свою неудавану щедрість скільки завгодно в межах усього накладу. Єдине, про що слід пам'ятати, щедрість теж не повинна бути нав'язливою. Не слід навпаки — молотити у вікна Лексуса панічно кинutoю на полі бою бейсбольною битою, якщо знайомий друг заскочив до салону й заблокував двері, ледь ви висловили свій намір підписати йому книжку «про нас, про Ашгабад».

Щедрість має бути абсолютно симетричною. Ти просив, я подарував. Все. Запевняю вас, що навіть серед ваших знайомих друзів знайдуться тактовні люди, які

тут таки питають, скільки книжка коштує. Є і серед них люди, які живуть з гонорарів, адвокати наприклад. Не треба в таких випадках ламатися, віднікуватися чи називати збиткову для себе ціну. Кажіть справжню, за якою вона продається у тих трьох книгарнях, куди її взяли на реалізацію. Адвокати люди принципу, вони собі ще зароблять на людях безпринципних, не хвилюйтеся.

А вже коли знайомий друг Колян через деякий час телефонує і просить підписати ще книжечку для тестя, сміливо називайте ціну і йому. Бо все чесно. Значить книжка йому таки сподобалася, якщо не соромно дарувати тестю-стармеху з якоїсь нагоди.

І через деякий час ви помітите, що книжка почала жити своїм самостійним, незалежним від вас життям. Наприклад, обійде довкруг мису Доброї Надії з якимось ледь знайомим матросом з Керчі, з яким здибалися в поїзді «Київ-Миколаїв». Тобто здійснить вашу давню мрію, з якою якимось не склалося.

А варто вам буде приїхати до іллічівського порту до друга-Радіка, чисто попити горілки на Радиковому буксирі типу «робот», як до нього на борт чомусь збігатимуться «за сірниками» навіть з більших, з морських буксирів, та один моторист навіть з рятувальника «Нептун» прибіжить, і кожен чомусь з фотоапаратом-мільницею і пропонуватимуть сфотографуватися на пам'ять про Іллічівськ. А потім сядуть у каюті, почистять ножем огірки, вздрогнуть і почнуть:

– А, письменник, що ти там пишеш? Книжка безперечно гарна, але ти ось послухай про мене і про Фіму!

І остаточно стане зрозумілим, що книжки самвида-

вом таки варто видавати, коли тюремний психолог херсонського СІЗО, теж колишній моряк, розповість, що спеціально шукав твою книжку по знайомих, щоб передати капітанові, який саме сидів у камері в очікуванні суду за якусь аварію на транспорті.

Як я вже казав, книжка навіть окупилася, коли я виставив її в інтернетах і став потихеньку продавати поштою. Але це все одно не бізнес, коли нещасних чотириста доларів обертаються п'ятирічку. Це сльози. Чи навпаки — регіт. Залежить від вдачі автора.

А потім нарешті настає момент, коли і продавати книжку якось шкода. Залишилось штук 50 під столом. А ви ж знаєте, що книжка, з одного боку, - кращий дарунок, а з іншого — аж ніяк не хабар. Та ще від автора. Самому не раз ще згодиться. Тільки для кращих друзів, і тільки якщо самі попросять.

Коли я зараз пригадую початок двотисячних, то несподівано розумію, що і сам читав переважно самвидав, який якимись геть незрозумілими траєкторіями потрапив до моїх рук. І це були геть не кепські книжки, справжня література про людину і про час, а не повернення Бешеного три-чотири-п'ять, двадцять вісім. І головне питання, яке мене хвилювало тоді:

— Куди дивляться наші видавці? Невже ось цей, скажімо, «Стамбульський зазивала» Бушняка або «Рука птахолова» Нікітіна не варті того, щоб видати їх пристойним накладом і заробити на цьому гроші? Це ж «про нас, про Ашгабад». А загадка псевдоніма Алік Безбаксів мучила мене аж до появи Вікіпедії.

Домашнє завдання №5

① Увімкніть свій інтернет. Перейдіть по наступному посиланню [http://www.cs.ut.ee/~roman_l/hyperfiction/] РОМАН. → ② Прочитайте інструкцію «Як читати РОМАН». → ③ Напишіть свій роман таким чином, щоб читачів у нього було більше, ніж авторів.

Мова про тему

Цей розділ міг би йти слідом за наступним розділом «Тема про мову», а ідеально було б взагалі подати їх двома стовпчиками, один для лівого ока, інший для правого, настільки все переплелось. Але підкинута монета впала догори орлом, тож — про вибір теми. До того ж я з дитинства пам'ятаю, що є ще в світі одноокі пірати.

Насправді, звичайно ж, нічого ми самі не вибираємо, це теми обирають нас. Ми можемо лише їх розкрити в міру своїх закопаних талантів та графоманської вправності, яка після сотого написаного за порадою Конецького оповідання таки виникає. Чи навпаки — не розкрити, як тему цицьок. У випадку останньої вам про це одразу напишуть у коментарях вашого блогу.

Повторюю, я не вірю, що тему можна знайти, вирахувати методами соціологічних досліджень, сницарювати притомний твір із заданою видавництвом назвою і вже намальованою обкладинкою з голою тіткою на задану маркетологом видавництва тему. Автор може бути певен лише в одному. Тема, це те, не написати про що він не може. Не напише — помре. Або принаймні перестане себе поважати. І як далі розташуються зорі, скільки часу

це займе, три години чи десять років життя, чи виявиться це цікавим хоча б одній людині, окрім нього, його зовсім не обходить.

Але якщо таки слідувати порадам метрів, і таки писати оті сто оповідань, чи хоча б постійно перебувати в процесі їх написання, тем віднайдеться принаймні декілька. І яка з них зрезонує, виявиться цікавою іншим людям, можна довідатися, лише їх оприлюднивши. Іноді автор настільки відчуває пульс доби, що йому вдається висловити те, про що вже здогадувалося, але не знаходило зрозумілих слів ціле суспільство.

Кажуть, після книжки Мелвілла «Білий бушлат» в Північно-Американських Сполучених Штатах розгорнулася ціла кампанія за відміну тілесних покарань на флоті. Бо справді нелогічно, коли одна вільна людина-офіцер дає канчуків іншій вільній людині-матросу, а потім вони зустрічаються на прийомі в губернатора штату, куди запросили і одного, і другого. Цікаво, що подібне поводження на російському флоті Мелвілл, для контрасту, вважав цілком логічним — там пани шмагали своїх кріпаків, які не могли бути обраними до парламенту. Але чому таке може бути у вільній країні? Громадянська кампанія була потужна, канчуки таки відмінили. А цю книжку Мелвілла, на відміну від наступної, швиденько забули. Але не беру на себе сміливості визначати, яка з них більше змінила світ.

Та чи обирав Мелвілл цю таку корисну і таку своєчасну тему? Ні. Він просто жив. І найнявся на американський військовий фрегат у Гонолулу на Гавайях цілком випад-

ково, і довгий час плавання довкола мису Горн вирішував для себе питання, що він робитиме, якщо проштрафиться і його виставлять перед строем до щогли під канчуки. Бо для вільної людини такі питання чомусь важливі. А потім поділився тим, до чого додумався і довідчувався з читачами свого роману, бо мовчати про це не міг.

До речі, виявилось, що для педагогічного ефекту досить викликати проштрафленого моряка до щогли перед строем і без канчуків, що будь-який американський матрос досі вважає ганьбою, тож флотські порядки майже не постраждали.

Усвідомлена тема робить з графомана автора. Вірність цій темі попри всі вибрики долі робить з автора письменника.

Але повернімося з тих сумних часів, коли усе суспільство як один за вранішньою кавою читало ту ж саму газету, а перед сном ту ж саму книжку, до нашого благословенного часу, коли на кожного читача приходить 1472 автора. І одразу ж по поверненні несподівано виявиться, що той читач такий примхливий!

З одного боку він хоче читати про щось гарно йому відоме, щоб проявити усі свої задатки експерта в чомусь, з іншого боку, він хоче чогось геть оригінального, про що не писав ще жоден читаний ним автор, навіть билинний Боян, не зважаючи на те, що уся світова література вкладається у сімнадцять, чи скільки там, сюжетів, і написати щось нове, начебто, просто принципово неможливо, все пояснюється лише забудькуватістю того читача. Втім, так, здається було завжди.

Той же Мелвілл звернув на себе увагу читачів перш за все екзотикою ранніх своїх двох романів «Тайпі» та «Ому», в яких описував свій досвід життя серед племені канібалів на тихоокеанському острові, в яке він потрапив, наживавши п'ятами з американського китобійного судна на другий чи третій рік рейсу. Це був чи не перший в американській літературі, і не тільки літературі (ну да, ми ж як українці і патріоти завжди шануватимемо перш за все нашого земляка Міклуху-Маклая) досвід життя серед людожерів, які виявилися добрими людьми, варто було племені визнати Мелвілла своїм. Але якби не десятки творів морської тематики, яких в той час писалося настільки багато, що критики пізніше назвали 1840-і роки американської літератури «ревучими сороковими», та ще й якби не почалося це морське десятиліття з твору «Десять років простим матросом», на перші спроби Мелвілла навіть в ті часи мало хто звернув би увагу. Ну ось називалася б та перша повість десятиліття «Десять років непростим капітаном», і — жодних шансів. Чомусь так.

В молодого графомана з першою вимогою читача до текстів, щоб було добре відомим, якраз все в порядку, проблеми виникають з другим пунктом цієї угоди на читання — щоб було ні на що несхожим. Чомусь темою першого твору геть усі обирають саме про нещасне кохання. Чомусь більшість дівчат обирають для головного героя того твору ім'я Він, а хлопців — Ти в жіночому роді. І лише декотрі з авторів пишуть не про своє нещасне перше кохання. Наприклад, Костянтин Паустовський своє перше оповідання написав про трагічне кохання єврейської ді-

вчини і українського хлопця у поліському містечку, настільки його вразила ця сумна історія жорстокості обох громад до закоханих. І оповідання те навіть виявилось гарним і його надрукували, попри те, що Шекспір вже про щось таке писав трохи раніше. А от про що писати далі? Перше ж бо кохання буває тільки одне.

Паустовський в таких випадках радив молодому авторові не перейматися, відкласти олівця подальше і просто жити, але вже зі знанням того, що все, що з ним відбувається, кондукторство на паровому трамваї, робота санітаром, навчання в Александрівській гімназії, злидні по смерті батька і навіть такі катастрофи людства, як Перша світова війна, колись згодиться, наприклад, для «Повісті про життя».

На щастя для авторів, кохання буває не тільки першим, і деякі примудряються писати про це все життя. Наприклад провідною темою більшості оповідань Богдана Жолдака є «два самотніх серця зустрічаються за геть несподіваних обставин, і справжнє щастя людини полягає саме в цьому». І написав він їх вже значно більше за запропоновану Конецьким сотню. І все про те ж. Настільки різні серця за таких різних обставин можуть зустрічатися.

А якщо згадати ще приклад Сергія Довлатова, у одній і тій же збірці оповідань якого ви знайдете п'ять абсолютно різних історій його знайомства з власною дружиною, ви переконаєтесь, що про історію одного кохання теж можна писати чи не все життя. Довлатову, мабуть, так сподобалося знайомитися з власною дружиною, що він хотів переживати це знову і знову. І література таку можливість

йому надала. Всього лише й проблем — щоразу писати про це так, наче вперше. Бо, за його ж словами, це більше ніж любов, це доля.

Моєю ж долею було свого часу таки довідатися в редакції часопису «Радуга», що зі своєю раз і назавжди обраною темою я спізнився десь роки на два. Ось два б роки тому була б чудова книжечка морських оповідань, тоді таке любили. І «Радуга» залюбки б декілька з них опублікувала. Я поцікавився, що зараз готує до друку журнал, виявилось, що «Москву бандитську». Редактор був капловухий і щирий, але я тоді так і не зрозумів, який стосунок та бандюцька Москва має до київського літературного часопису. Зрозумів вже пізніше, коли зомбоящик затопило сльозливими серіалами про «Бандитський Петербург», «Бригаду» й ледь не «Бандитський Ханті-Мансійськ». Новий час вимагав нових героїв. Редактор був справжній, і відчув те значно раніше за усіх телевізійників. Інша справа, що подумки він і досі чомусь в Москві, а не в Києві.

Але справжні графомани на такі дрібниці не зважають. Особливо мариністи. Море може й зачекати. Вічна тема. Чекання розтягнулося років щось на десять. Щоб його якось урізноманітнити, я несподівано вступив на філфак на українську філологію. Теж випадково, бо російської на заочному відділенні не було. Але про мову вже в обіцяному наступному розділі.

Тема про мову

Трохи ніяково після таких яскравих прикладів як Мелвілл, Паустовський та Жолдак повертатися до свого кучого досвіду, але ні першому, ні другому, ні третьому, не доводилося стояти перед подібним вибором. Мелвілл навіть проповіді про Йону записував говіркою американських китобоїв, і жодної писемної мови, крім англійської, здається, не знав. Українець Паустовський усе життя писав російською, бо української в Александрівській гімназії і Московському університеті не вивчали, хоча вивчали греку з латиною, але ними все давно було написано дуже задовго до Паустовського. А Жолдак наприкінці вісімдесятих іноді видавався єдиним киянином, який ще не забув української, і користується нею повсякчас, а не лише під час шевченківських урочистостей.

Мою ж першу збірку написано російською, усі інші книжки українською, і тому є якась причина. Журналісти іноді мене про неї запитують, я вже навчився стандартно з цього приводу жартувати, усі начебто задоволені, але мої жарти навряд чи допоможуть зробити свій вибір на користь однієї з мов тим молодим авторам, які вільно володіють як російською, так і українською, а таких в нас

більшість, і пробують писати обома, і що найгірше в цій ситуації — у них обома мовами начебто виходить. Ну, це як в молодого курсанта виходить і з Лесею, і з Анею, і він ніяк не визначиться. Іван Франко он встиг написати німецькою чи не третину свого повного зібрання і стати шанованим австрійським письменником, перш ніж визначився остаточно.

Опустимо за дужки випадки, коли твори пишуться однією мовою і перекладаються іншою, це буденна справа, наприклад, українська авторка Яна Дубинянська майже всі свої книжки має одразу в двох мовних версіях, і вже годі визначити, що саме якою саме мовою писалося. Ми ж говоритимемо лише про оригінальні твори обома мовами. Спробую бути чесним. Мову теж не обирають, це вона нас обирає. Навіть якщо не рідна.

Історії літератури відомі приклади, коли людина, яка починала вивчати, скажімо, англійську мову у 23 роки, писала потім англійською настільки чудові психологічні новели, що вже впродовж століття більшість англійських критиків, які починають про неї писати, починають зі слів «неперевершений стиліст». Це про нашого земляка поляка Кшиштофа Коженювського, більше відомого світові як Джозеф Конрад. Він вимушений був емігрувати з Російської імперії після невдалого польського повстання, і на момент втечі із закордонних мов (тобто окрім польської, української та російської) знав лише французьку. Тож і в своє перше плавання, яке назавжди визначило тему його творів, — море, він пішов з Марселю на французькому судні. Десь у свої 23 він вперше потра-

пив на палубу англійського судна також в якості матроса. А десь в 40 з хвостиком списався на береги Туманного Альбіону вже капітаном після бурхливого життя моряка в англійських колоніях і опублікував першу колоніальну новелу. Зрозуміло, що з темою його творів все було визначено на багато років вперед, в чому я з ним солідарний, і зрозуміло ж, що найбільш вдячна аудиторія чекала на нього саме на берегах Англії, яка «правила морями» навіть у словах гімну, і, здається, навіть не має такого жанру, як мариністика, бо так чи інакше море фігурує в більшості книг англійської літератури. Зрозуміло, що за таких обставин не варто було вперто писати свої твори польською, російською чи українською, як чомусь досі чинить більшість емігрантів звідсіля. Його твори все одно повернулися на батьківщину, перекладені одразу на всі три мови, тож в порівнянні з Дубинянською Конрад ще й зекономив на перекладачах.

Втім, це також начебто яскравий приклад кон'юктури, коли автор зважає перш за все на свою ймовірну аудиторію, її зацікавленість темою, на яку він пише, і також на ймовірну кількість читачів, які тією мовою читають, що в решті решт впливає на гонорари. Я чув це від багатьох українських молодих авторів. Мовляв, російською читають аж триста мільйонів чоловік, а українською — лише сорок, та й ті якось через пень-колоду. Писатиму російською. Я людина толерантна, тому жодного разу не відповів на такі математичні розмірковування молодих графоманів доречним: «Читають, але не вас». Навіщо сваритися, я знаю, що мова своє візьме, автор навіть незчується як.

Як нам не гірко, Конрад вже не був поляком з України, коли став отим неперевершеним стилістом. Він вже був справжнім англійцем, не уявляв себе без чаю з молоком о п'ятій, і жив серед тієї англійської мови майже половину свого життя, принаймні досить, щоб розібратися в усіх особливостях її стильової диференціації. Гоголеві теж довелося виїхати до Петербурга, щоб написати свою «Шинель», яку досі доношує російська література. Навіть, здавалося б, суто російськомовний киянин Булгаков теж став публікуватися лише в Москві, коли потрапив саме у те мовне оточення. Що цікаво, вже в Москві він, за легендою, став вивчати українську, бо чогось йому в тому акаючому мовному оточенні, все ж, без неї не вистачало. Власне, цей список братніх дарунків від української землі російській літературі можна продовжувати нескінченно аж до якогось там Єлізарова (сам не знаю, навіщо саме до нього), але усіх їх, окрім хіба Віктора Некрасова, єднає те, що для того, щоб відбутися, як авторові, їм довелося звідси виїхати. Навіть неперевершеним одеситам з так званої Юго-Западної школи російської літератури для того, щоб довести, що фраза Бабеля «папаша випівайте і закусивайте, пусть вас не волнует етих глупостей» написана за всіма правилами одеської граматики, довелося чи не всім кагалом переселитися до тієї ж Москви. Катаєв, Ільф з Петровим, Бабель, Багрицький, Олеша.

І цьому є якесь розумне пояснення. І навіть, як завжди, не одне, а декілька. Оскільки мова — основний інструмент літератора, зараз саме про мовний аспект.

Відкрию українським російськомовним авторам

секрет полішинеля, який зрозумів десь на третьому курсі філфаку, як зараз пам'ятаю, на історичній граматиці. Мова, якою ви пишете і розмовляєте, — не російська. Тобто, російська, звичайно, і можливо навіть грамотна російська, як австралійська англійська, чи індійська англійська, а в когось навіть — грамотний піджін інгліш. Бо мови розвиваються за своїми законами. І те, що ви називаєте бордюром, в Москві чомусь називається поребриком, а в Пітері — ще якось інакше. Уявіть, вони на наш кульок кажуть чомусь пакет. Начебто дрібниці, і саме для цього існують усілякі редактори. Але іноді вони теж можуть проґавити. З цікавістю збираю такі мовні казуси. Одну нашу популярну в Росії фантастку шанувальники запитували на форумі, як клубний піджак може позначитися на тому, що ніс головного героя здавався ще більш загостреним. Виявилося, що в Росії слово «блейзер» вживають саме на позначення клубного смокінга, і аж ніяк не характерної бейсбольної кепочки, як те водиться в нас. Фанати були розумні, миттю знайшли фотографію кашкета на якійсь українській інтернет-барахолці, все про ніс головного героя зрозуміли, але осадок залишився. У менш досвідченого і титулованого, ніж та фантастка, автора таких дрібниць зазвичай набирається настільки багато, що московські редактори ховаються в дамських кімнатах і переховуються там годинами, варто до редакції завітати київському авторові. «Київський автор» — це такий московський редакторський мем усіх часів, починаючи з Гоголя, який проскочив зі своїми українізмами до російської літератури головним чином тому, що на-

родився раніше Белінського, а потім вчасно виїхав до Італії, щоб спілкуватись з тим гевалом лише відкритими листами.

Звичайно, багато що може виправити інтенсивне читання російських книжок. Але бачите в чому справа — писати з написаного, то перший крок до епігонства в усьому. А мовна вторинність відчувається читачем миттєво, навіть попри оригінальні ідеї, сюжет тощо. Є жанри, як ось фантастика, де адекватністю мови іноді нехтують. Хто його зна, як говоритимуть через сто років у вигаданому світі планети Ельсінор. Може знову як у 19 столітті. У прозі ж реалістичній, не кажучи вже про поезію, це вирок.

Завдання автора інше — почути, як говорять саме ці люди саме тут і саме зараз, і закарбувати це на сторінках художнього тексту. Мова художніх творів обганяє мову, зафіксовану словниками, десь на десять років. Бо саме з художніх творів слова потрапляють до словників, а не навпаки. Принаймні, саме словники посилаються на авторів і дають приклади слововживання з їхніх текстів, а не автори вказують в текстах, в якому словнику вони піддивилися якесь слово. Може тому мене трохи напружує іноді, коли мої такі кострубаті і такі недосконалі, але живі тексти, потрапляють до рук редакторів-пуристові, який позбавляє їх життєздатності, а іноді й елементарної зрозумілості сучасному читачеві, за лічені хвилини, суворо за словником Грінченка.

Це як неіснуюча в природі і за СРСР мова Центрального телебачення — ретельно добрані й артикульовані слова, де кожне слово було зрозумілим усім від Влади-

востока до Ужгорода, і вимовленим без жодного акценту. Набиралося таких слів, мені здається, штук 500. Ця мова не існує вже і на телебаченні. Я думаю, що більше всього раділи її виходу на пенсію самі московські диктори. Як же буває дивно читати чи слухати роман сучасної української авторки, повністю написаний цією пташиною мовою Центрального телебачення. Це як на дачі від голодухи взятися перечитувати якогось Алексіна тридцятилітньої давності. Чи прочитати твір сучасного українського автора, написаний мовою телеканала СТБ.

Тому, шановні русофони, не хвилюйтеся, мені нема потреби вас підколювати отими доречними жартами «друкують, але не вас», поки існують московські редактори і поки існують закони мови.

Найвиразніше я зрозумів це, саме листуючися з Конецьким. Варто було перечитати його відповідь поряд з моїм попереднім листом, як це водиться при електронному листуванні, як мені ставало невимовно соромно, що я взагалі вбив собі в голову, що можу бути російським літератором. Особливо соромив синтаксис. Це було як порівнювати побудову простих непоширених речень з шкільного твору «Як я провів літо» з реченнями, скажімо, «Пушкінського дому» Андрія Бітова, починаючи читати яке ніколи не знаєш, чи закінчиться воно ще на цій сторінці. І фокус був в тому, що всі навколо мене, і мої герої також, говорили швидше мовою Бабеля, ніж мовою Бітова, і вдіяти з цим я нічого не міг.

До речі, одразу стала зрозумілою десятилітня гра рукописами в футбол з російськими часописами. Причи-

на, звісно була не тільки в мові, але переважно в ній. Ну і ще в деяких дрібницях. Наприклад, в любові до іншої, неканонічної і не ісконної, батьківщини, яка, я певен, притаманна кожному українському авторові, якою б мовою він не писав. Ця ж земля генерує інші ритми та інші інтонації, з яких відсотків на 50 складається будь-який текст, що претендує на звання художнього.

Втім, коли кажуть, що я спочатку писав російською, а потім перейшов на українську, це не так. Я, як і багато сучасних молодих авторів, писав обома мовами, потім російською припинив. А що навіть не намагався публікувати своїх українських текстів, то лише тому, що чомусь вважав, що раз вже про море і російською нікому не цікаво, то українською й поготів не знайдеш на це читачів. До того ж не знав, як правильно транслітеруються українською дуже необхідні кожному морському тексту матюки та інші флотські терміни. Чомусь я вважав, що виробничу прозу про моряків з цієї причини не можна писати українською. Чомусь я вважав, що про море слід писати саме виробничу прозу, бажано суворим професійним сленгом. Ну ось який соціолог мені таке сказав?

І лише коли при написанні чергової повісті остаточно заплутувався у сюжетних ходах, композиції і матюках, іноді несподівано для себе починав писати ту ж повість, але українською, і все розплутувалось і йшло, як по маслу. І без матюків. Бо кожна мова інакше спрямовує думку, як сказав би з цього приводу професор Потебня. Рідна мова вже тоді подавала мені виразні сигнали, але я їх вперто не чув. Аж дописався й доплавався колись до того, що однієї

Домашнє завдання №6

Нічого не задавали! Канікули! Усі мерщій до Ялти!

шаленої ночі на рейді Порт-Саїда забув спочатку грецьку, потім англійську, а потім і російську мову, які одна за одною облушувалися з мене, як з цибулини, і залишився, як новонароджений, з тією мовою, з якою прийшов у цей світ. З українською. Спілкуватися українською, та навіть пісні заспівати, на тому судні не було з ким. Час було повертатися додому. Bring the boys back home — як казали в таких випадках Пінкфлойди. Як бачите, англійську я з часом згадав, але нарешті зрозумів, що писати мені слід лише рідною. А жити лише там, де можна її почути хоча б час від часу. Хоча б від Богдана Жолдака. Все інше ніц не варте.

Тож я не переймаюся щодо молодих авторів, які думають, що то вони вибирають мову. Якщо в мови є щодо вас якісь плани, вона наздожене вас і в Єгипті знайомою з дитинства піснею Ніни Матвієнко. І врешті, врятує і поверне додому звідти, звідки вороття вже, здавалося, не було. Ніно Митрофанівно, дякую за євшан-зілля.

Криза графоманського оптимізму

Не плутати з кризою ренесансного гуманізму, приптанною пізнім творам Шекспіра чи Сервантеса (якщо вірити шекспірознавцям, саме так і було). Це трохи інша криза, приптанна саме молодим авторам. Хоча іноді вони співпадають. В мене вона прийшлася років десь на 27, але спостерігаючи за сучасними літераторами-акселератами, я з подивом довідався, що графоман може переживати цю оптимістичну трагедію і в 25 років, і в 23 роки.

Проявляється вона в тому, що графоман починає думати. І думи його сумні та невеселі, як в сотника Забрюхи з «Конотопської відьми» Квітки-Основ'яненка.

– Скільки можна займатися юриндою? Віршики якісь писати, замість народжувати синів, садити дерева й будувати будинки? Мені вже 23... 23, на хвилиночку! А в мене ще навіть дебютна збірка не вийшла! Та Артур Рембо в моєму віці...

Втім, навіть якщо дебютна збірка в неборака вийшла ще у 18, в 20 він вже був автором чотирьох літературно-мистецьких проєктів, для одного з яких на дві години перекривали рух трамваїв у центрі Львова, підсвічували хмари лазерами і помирили Забужко з Костенко (ну так

для проекту було треба), а про ті фестивалі, форуми, слемми й читання на стадіонах, в яких він просто брав участь поетом на загальних підставах, вже так одразу й не пригадаєш, або доведеться наводити повний список у додатках до цього розділу, бо список більший за розділ, навіть якщо він вигравав якісь престижні, хоча й заохочувальні, премії «Смолоскипа», друкувався в півтора десятках поетичних альманахів, навіть якщо за його віршами відзняли більше відеопоезій, ніж серій в «Рабіні Ізаурі», навіть якщо єдине питання, яке виникає при погляді на такий послужний список у 25 років буде «Дівчино, чого ж вам ще треба?», навіть тоді графоман не застрахований від цієї кризи графоманського оптимізму.

– Ось видам нарешті другу збірку і покінчу з поезією. Назавжди! – думає той поет.

– З нового року кину палити й писати, – вирішує той прозаїк.

Усі молоді поети чомусь думають про Артюра Рембо, який у їхньому віці вже покінчив з поезією і торгував неграми в Африці, і геть ніхто про Тютчева, першу поетичну збірку якого видали у 51-літньому віці.

Якщо якийсь прозаїчний графоман думає, що нас, правильних пацанів, це не стосується, мушу його розчарувати. Більше того, криза графоманського гуманізму якраз прозаїкам притаманна більшою мірою. Поети можуть хоча б читати свої вірші перед люди. Й тому зазвичай мізантропи з них нікудишні. А уявляєте собі слем десятка прозаїків, авторів семисотсторінкових романів, безжалісний і безглуздий?

Тож характер ненадрукованого прозаїка псується не на жарт. Звідки в інтернеті беруться тролі? Це душі ненадрукованих прозаїків.

Тож варто прозаїкові здатися, зачохлити перо, й по-лишити велику графоманію, яка від графоманії першої ліги відрізняється головне вірою прозаїка в свою щасливу зорю, варто ту віру й бадьорість графоманові втратити, як...

Наведу тринадцять симптомів перетворення прозаїка на троля. Список не повний.

1. Ви переконані, що Автор Д. замолодий. Що він може Вам розказати?

2. А Автор Б. — старий пеньок. Чим він може Вас здивувати?

3. Для змістовної критики на вісім сторінок нової книжки авторки К. Вам досить лише почути її назву.

4. Коли Ваш критичний допис потрапляє до рук сторонньої людини, вона довго не може визначитися, присвячено його літературі, чи все ж таки фізіології.

5. Ви все частіше оперуєте не прізвищами авторів і назвами їхніх книжок, а цілими літературними школами, напрямками, періодами, жанрами, стилями і навіть літературами. Звісно, що нічого хорошого про той постмодернізм не кажете.

6. Вас не бентежить, коли ви як недосяжний взірець для сучасної літературної молоді, ставите літературні періоди, коли половина літераторів сиділа в мордовських таборах за доносами іншої половини літераторів. Головне, вони були — шестидесятники! Богатирі — не ви!

7. На будь-якій презентації будь-якої книжки ви обов'язково берете слово і якось так виходить, що 15 хвилин говорите не про презентовану книжку, а про свій недописаний роман.

8. Вживаєте слів «дискурс», «інтенція», «Письменник» (обов'язково з прописної літери!) і фразу «літота нищить гіперболу», навіть коли вас всього лише спитали дорогу до бібліотеки о другій ночі.

9. На запитання, що зараз читаете, гордо відповідаєте — читаю тільки мертвих! І на Петрівці пасетесь переважно на розвалах букіністів, шукаючи журнал «Звізда» за 1953 рік з тими мертвими.

10. Вважаєте, що сучасним українським видавцям потрібно було торгувати ковбасою, а не друкувати книжки.

11. Довго й емоційно дискутуєте з двірником Серьожею, що Л.Денисенко — не письменник, а О.Денисенко — Письменник.

12. Улюбленою вашою прикладкою стають чомусь фекалії, кажете не інакше, ніж: гівно-видавці, гівно-автори, гівно-читачі. Можливо це тому, що читаете переважно у відхожому місці.

13. Основною вадою будь-якої книжки, окрім Вашої, вважаєте те, що вона — надрукована.

Ну і таке інше. Я б закріпив за кожним графоманом право бути надрукованим державним коштом безпосередньо у Конституції. Просто щоб не псувати соціум. Бо, наприклад, Друга світова війна — то всього лише розборки німецького невизнаного художника з грузинським невизнаним поетом. Дуже сподіваюсь, що після того, як наше

графоманське лоббі з'явилося і в найвищих сферах нашої держави, справу з конституцією буде вирішено, третьої світової не відбудеться.

Чи є протиотрута від перетворення на троля, якщо вже помітили в себе певні симптоми? Оптимізм і вміння наполегливо чекати. Мені свого часу допомогло дуже нескладне заклинання, надруковане на машинці «Еріка». Я б навіть сказав — анкета на сторінку друкованого тексту. Просто сів і записав, зовсім як Дениско з оповідання Віктора Драгунського «Що я люблю» і «Що я не люблю». «Що я робив» і «Чого досяг».

Анкета виявила дивні речі. Наприклад, що за те «десятиліття відсилення рукописів по редакціях часописів» я відсилав свій рукопис до редакції аж... чотири рази. Чи що я так і не навчився притомно вибудовувати сюжет. Чи що серед улюблених авторів у мене українських — втриє менше, ніж російських і чи не вчетверо, ніж іноземців. І намагаюся при цьому писати українську прозу. Що недописаних і загублених рукописів у мене чи не шістдесят відсотків. І таке інше, і таке інше. Досить для того, щоб зрозуміти, що не варто звинувачувати невдячний світ, варто попрацювати ще якийсь час над одним з його насельників. І тоді, можливо, ще і з нього будуть люди.

Анкету подам в додатку, якщо знайду в шухляді. Чи взагалі продаватиму графоманам за гроші. Чудодійний, як виявилося, засіб, якщо заповнювати її кожні десять років.

Літера 2.0

Кажуть, скільки мов знаєш, стільки раз ти людина. Втім, не скажу, що всі ці люди мені подобаються. Локальним наслідком з цього правила є також те, що скільки знаєш мов — стільки й інтернетів маєш.

Український сегмент мережі, я зараз не про доменний, а про мовний поділ, повторював фази розвитку американського та російського з деяким запізненням і вже на новому витку технологічного розвитку. Він не мав періоду «голоного XHTML-ю» і починався одразу як вебдванольний. Було кілька років тому модно просторікувати про отой Веб 2.0 і згенерований користувачем зміст, який називали бридким словом контент. Той ЖЖ не вбив жодного українського літературного сайту, бо вже існував декілька років, коли уанет дозрів до літератури. Українські сайти одразу починалися як сайти самопублікації, без жодних маніфестів і гіпертекстових романів. Нагадаю, що йдеться саме про україномовні сайти, бо усі російськомовні графомани України прекрасно почувалися на Мошковському «Саміздаті» чи згодом на вже згадуваній «Прозі.ру». Тож не дивно, що в нас жоден російськомовний літературний проект так і не «вистрілив».

Боюся щось сплутати, але здається, що першим був «Самвидав» giggster'a, відомого також як «директор інтернету». Чи не так. «Лабіринти українського самвидаву» Олександра Ворошила, відомого також як головний редактор видавництва «Буква і цифра». Принаймні він першим в наших палестинах додумався до того, що випробувані в інтернетах тексти можна видавати на папері — у вигляді альманахів («Самвидав», 2002), збірок оповідань різних авторів (8, Жіноча мережева проза, 2004), чи навіть окремих книжок («За наше дело. Архів професора Денікіна», 2007). Навряд чи це принесло йому щастя, але приклад іншим він таки показав.

Щоб на мене бува не образилися, згадаю сюди ж «Digital романтизм» Гоголівської академії (gak.com.ua) упорядниці Мирослави Сапко (двіштуки), альманах «Спам» від publikator.org.ua Євгенія Германа, декілька випусків «Книгозавра» керчанки Єлени Блонді і навіть сайт «Літ-клуб» Отара Довженка, який начебто жодного альманаху не видав, проте, скажімо, збірка Олега Коцарева «Неймовірна історія Хлорофітума першого» чи не на половину складається з оповідань, оприлюднених саме на цьому сайті, не кажучи вже про «Квітославу» самого Довженка.

Тобто ні про яку опозицію між мережевою літературою і літературою паперовою в нашому випадку не йшлося з самого початку. Більшість українських літературних сайтів дійсно видавали чи ще й досі щорічно видають паперові альманахи з найкращими творами. А мотто мого улюбленого сайту «Гоголівська академія» взагалі звучить як «Від рукопису до книжки».

Свою невдачу, як для українського літературного сайту, назвою, як і самим фактом свого заснування «Гоголівська академія» завдячує братам Капрановим, цим Кастору й Полідевку української літератури, які започаткували також гарний письменницький звичай щороку голими скакати в ополонку на Йордань під прицілами телекамер та фотооб'єктивів. В цьому звичаї найпривабливіше те, що деспоти-видавці Капранови не обмежуються самими пузатими письменниками, а й безжалісно заганяють в ополонку молоденьких співробітниць видавництва «Зелений пес», і роблять це з такою регулярністю, з року в рік, що колумніст «Газети по-українськи» Андрій Бондар зранку 19 січня просто не може працювати, аж поки на відповідній сторінці не викладуть фотозвіт про цю подію. І думаю, він не самотній.

На щастя для сайту ГАК, і не побоюся цього слова, для української літератури, недоречності обмежилися назвою, все інше, навпаки, виявилось напрочуд вдалим. О тій порі формат подібних сайтів-майстерень вже якось усталився: проза-поезія, нові надходження-рецензії, обов'язкова голосувалка для рейтингування творів тощо, — але ГАК, стартувавши пізніше за більшість, лише у 2004, якось поступово перетягнув на свої сторінки майже всіх, хто у наших Уанетах щось писав українською, і що значно важливіше — щось читав українською. На 10.03.2012 на ньому зареєстровано щось із 1898 авторів, викладено 31781 творів, і, увага, ті твори отримали 64191 рецензію (. ГАК несподівано став відрізнятися в кращу сторону від інших подібних сайтів, саме тим, що практич-

но кожен розміщений на ньому твір, навіть щойно прибулого новачка, отримував хоча б один відгук, а деякі провокували цілу лавину рецензій і багатоденні дискусії, чого геть не було на більшості подібних сайтів, на яких автор початківець здебільшого уподібнюється волаючому в пустелі, а пробитися в топи рейтингу для нього просто непосильна задача.

Зрозуміло, що самою технічною складовою такого не досягнути, в гаківської спільноти повинна була скластися відповідна традиція приязні до новачків, чому найбільше сприяли самі ж брати з їхньою пристрастю до десятків викобелистих нікнеймів типу Невідомий поет Рабинович, який старанно коментував поезію, і кваліфікований читач М.Гоголь, який коментував прозу, роздавав поради усім читати книжку кінорежисера Олександра Мітті «Кіно. Між пеклом і раєм», а варто було спробувати його загнати в глухий кут цитатою з самого Миколи Гоголя, як він винахідливо з'їжджав з теми, оголошуючи, що він не Микола, а Микита Гоголь.

Це я назвав тільки два основних капранівських ніки, усіх їх, я певен, не знала достеменно навіть тодішня бджілка-редакція сайту Мирослава Сапко. А тепер помножте це ще на те, що паролі один одного вони теж знали і залюбки могли відповідати під ніками іншого, правда не завжди доречно, в чому ніколи не зізнавалися, втім як і при спілкуванні з ними наочно. Кожен поважно киватиме на продовження давньої розмови і ніколи не зізнається, що ви говорили тоді не з ним, а з братом. Як би там не було, ідея модної тоді в інтернетах анонімності в цьому

випадку отримала ідеальне втілення. Ну ось вираховував начебто, що Тарас Шевченко-Задунайський — старий нік Капранових, який вони «спалили», опублікувавши «його» вірші в своїй новій книжці, але піди ж ти розбери, котрого саме.

Одним словом, двом Капрановим гарно вдавалося створити на сайті цілий натовп, і їм мали б позаздрити модератори усіх нульових форумів, яким для розкрутки доводилося тижнями шизофренічно спілкуватися, сперечатися і лаятися самим з собою, щоб залучити першого справжнього дописувача. ГАК цю шизофренічну фазу проскочив миттєво. І хоча із спеціально запрошеними зірками на кшталт Кокотюхи чи Розумного нічого не вишло, невдовзі на ньому таки завелися літератори й заходилися пожвавлювати літературний процес на окремо взятому домені.

Іноді жвавість аж зашкалювала. Бо пристойного графомана хлібом не годуй, а дай з кимось полаятися, і деяких з них можна показувати в цирку, як унікумів, що примудрилися високохудожньо поскандалити на всіх літературних майданчиках, до яких дотяглися руки, але переважали все ж гумор, літературні містифікації, дискусії і культивовані бджілкою-редакцією конкурси. Але, звичайно ж, найкраще вдавалися експромти. Скільки років вже минуло, а досі з посмішкою згадую несподіваний «буряковий турнір» поетів Мирослави Крат та Михайла Карпового, коли кожен впродовж кількох днів відповідав сонетом на сонет. За браком місця процитую лише перший в цьому циклі, Мирославин:

Я вийшов в поле і узрів тебе —
Копала буряки ти так завзято,
Що я і сам, якби була лопата,
Пішов би в бій на військо кормове.

Зліталися на купу буряки...
Ти рухалася в праці так ритмічно...
А я, здається, міг би цілу вічність
Дивитися, як рухаєшся ти.

Я уявляв собі, які скарби
Приховує твоя стара куфайка,
Й повітряних цілунків цілу зграйку
Я в захваті тоді послав тобі!

Але під'їхала колгоспна тарантайка,
І з неї вийшов грізний бригадир...

До речі, ГАК залишився чи не останнім оплотом
силаботоніки посеред розгулу верлібрів сучукрліту. Су-
часні поети нечасто пишуть сонети. Сонети ж про буряко-
водів не писали навіть Шекспір та Петрарка, навіть не уяв-
ляючи, що сонет в колгоспі більше, ніж сонет. Ще одним
популярним поетичним розміром на ГАКу стали лімерики.
Настільки, що їх вивели в окремий розділ. Проза, поезія
і лімерики. Десь так. Втім, про всі перипетії поетичного
життя ГАКу я маю досить приблизне уявлення, бо воно від-
бувалося в іншій стрічці нових надходжень. Для Інтерне-
ту це рівнозначно паралельній реальності.

Конкурси поетичних перекладів теж якось прижилися і перетворилися на нон-стоп, коли переможець попереднього туру обирав автора й твір для перекладу в наступному. В поєднанні з тим, що частина гаківських перекладачів в реалі перебувала у Польщі, Америці, Німеччині чи ще деінде не тут, вірші для цих конкурсів підбиралися дуже цікаві, з урахуванням неукраїнських контекстів, й думаю що більшість українською перекладалася вперше.

Не поети, а прості перекладачі, чи не так, перекладачі-перекладачі, теж з часом завелися на сайті, і щось там перекладали, що згодом наштовхнуло мене на думку про так званий «Проект Джошуа» — колективний переклад книги капітана Джошуа Слокама «Навколосвітня подорож вітрильником наодинці», який через певний час закінчився виданням цієї книжки у видавництві «К.І.С.», повністю виправдавши девіз сайту, і про який, може, колись розповідатиму докладніше, бо він того вартий.

Ну ось якось так ми дісталися й до прози, і мені не хотілося б уподібнювати цей текст мемуарам маршала Жукова, які рясніють прізвищами, званнями командирів і номерами частин, і які за легендою не хотіли друкувати, поки він не «згадав» полковника Брежнєва. Тому утримаюсь від ніків і прізвищ, просто щоб когось з друзів не образити, забувши згадати, що саме він сказав ту найважливішу в дискусії фразу, якою усі потім скористалися. Напишу краще про ті дискусії, які розгорталися під певними оповіданнями, і про те, що я з них виніс, чи від чого відмовився.

Першим, за що я маю дякувати ГАКу, саме там я пере-

конався, що в української мариністики є свої вдячні читачі. До ГАКу про існування таких я і не здогадувався, і вважав, що про море можна писати лише російською, а якщо вже українською, то щось історичне чи ще бозна яке. Про козаків і шаровари, в яких вони ховали козацькі прапори усі двадцять років веслування на турецькій галері.

По-друге, в ті часи існувало певне протиріччя між малою та великою прозовими формами. Інтернет вимагав оповідань. Видавці вимагали романів, і казали, що цього вимагає Бессарабський ринок. Оскільки логічно, що в інтернетах тусувалися саме інтернетні автори, яким не випадало сподіватися на те, що хтось читатиме твори, більші за 5 тисяч слів, така перебірливість видавців і репрезентованих ними читачів паперових здавалася неподоланною.

Вихід знайшовся в певному компромісі: так, збірки оповідань, але поєднаних певною авторською концепцією, а не збирання під однією палітуркою всього, що було в шухляді за всі роки. Так для цього з тієї шухляди доводилося обирати лише одне оповідання, і продовжувати цикл жо прийнятних для видавців 6 авторських аркушів принаймні (цифру цю безумовно довідався саме з цих дискусій), але що поробиш? Якщо ж оповідання ще й поєднувалися певними наскрізними персонажами, видавці залюбки визнавали це «романом в новелах» і несли на свою бессарабку без жодних сумнівів.

Якщо ви зараз попросите мене дати лінк на цю дискусію, я не зможу, настільки довго й «порціонно» вона тривала. Я навіть сумніваюся, чи сформулював хтось письмово сам цей рецепт, чи до нього підвело саме життя.

① Навчіться танцювати ірландський степ. → ② Якщо п.1 одразу не вийшов, навчіться пити ірландське віскі. → ③ Повторіть п.1. → ④ Бережіть українську мову. Ірландці теж колись впізнавали одне одного за мовою, а не за танцями й улюбленими напоями.

Але майже всі учасники тієї дискусії з того часу видали по декілька саме таких збірок оповідань, і «ринок» несподівано не став наполягати на романах і з готовністю змінився сам. Принаймні, трендом 2011 року було якраз засилля збірок оповідань, та ще й різних авторів, об'єднаних якоюсь примарною ідеєю, скажімо «про футбол». При цьому, від участі в таких збірках, які до цього вважалися долею початківців, не утримався жоден з визнаних літературних метрів. Вважаю, що ми таки приклали до цього свої клави.

Ну раз ми вже згадали про збірки початківців, варто докладніше написати про Digital Романтизми, які для багатьох стали першими публікаціями. Усі вони, скільки їх укладено і вийшло друком в результаті, відрізнялися від більшості подібних «братських могил» (це не мій термін, це специфічний гумор спілки письменників, вони так збірки початківців називали свого часу) отим концептуалізмом в укладанні, а не просто добором оповідань та віршів за рік. Це добре, коли бджілка-редакція сайту відмінно вчила в школі ознаки отого аналогового романтизму 19 століття, щоб не забути не тільки «готичну», але й «орієнтальну» чи «ландшафтну» його складову, під кожную з яких підбиралися доречні шедеври.

Або просто вміє не нудно і так само концептуально проводити презентації у львівській «Ляльці» київському «Купідоні», чи в якій-небудь мистецькій галереї, а не обмежується самим друком альманаху і розсиланням учасникам авторських примірників, що теж відрізняло ГАК від більшості подібних сайтів. Кожного разу ця розвіртуалізація з колегами й колежанками, на які автори

з'їжджалися навіть з Польщі, Німеччини, Чехії чи Сполучених Штатів, мала якусь родзинку, навіть незаплановану, як ось трохи нетверезий Юрко Покальчук, що закуняв за столиком кнайпи ще на якійсь попередній презентації під час Львівського форуму, і марно намагається зрозуміти, де він, хто всі ці люди, і що робить на сцені той огрядний дядечко в китайському халаті ханфу. Ну і так далі. І мене вже якось не дивувало, хоча мало б, що варто було вийти друком моїй першій збірці оповідань, «Баркароли», попри те вийшла вона зовсім в іншому видавництві, її презентаціями і пресою чомусь більше переймався «Зелений пес», Мирослава особисто, і гаківська спільнота, яка з готовністю розкупала примірники на тих презентаціях і брала автографи в автора, хоча здавалось би їм то чого, вони все це вже читали в Інтернеті.

Я нічого не сказав тут про інші Капранівські проекти, як ось часопис «Роман газета», який також публікував багатьох гаківців, та газету «Друг читача», яка охоче публікувала вже паперові рецензії на книжки та інтерв'ю й книжкові огляди (а в електронному вигляді робить це й досі), але вже мабуть іншим разом.

Я завдячую ГАКові значно більшим, ніж вчасно написана рецензія чи огляд — самим усвідомленням того, що і як мені, і тільки мені, слід писати, а іноді й навіть задумом нових збірок. Так, перше оповідання збірки «Нариси бурси», головним персонажем якого є такий собі курсант Гоголь, народилося в полемічному запалі після якоїсь з дискусій в коментарях з кваліфікованим читачем М.Гоголем.

Про те, що більшість тих, з ким ми на ГАКу тоді сперечалися про різні важливі для малої прози речі, вже видали принаймні по одній книжці, дехто на цьому не зупинився, я вже писав. Чомусь, за одним винятком, усі як один, — зовсім в інших видавництвах, а не в «Зеленому псі», що трохи дивує, але саме що — трохи. Після того, як автор зрозуміє, чого від нього вимагає хоча б один видавець (в нашому випадку — два), він порозуміється вже з будь-якою кількістю цих добродіїв.

Але справжню силу цієї академії і її «академіків» я повною мірою зрозумів, лише читаючи список лауреатів «Коронації слова – 2011», коли чи не кожне третє прізвище в тому списку, і всі лауреати в номінації «Романи», були мені добре відомими саме по ГАКу. В українську літературу явочним порядком прийшло інтернетне покоління, чиїми університетами, чи вірніше — академією була ось ця Гоголівська. І якось вже недоречно зауважувати, що назву брати на самому початку обрали якусь не ту. Вона себе виправдала.

А книжку Олександра Мітти «Кіно. Між пеклом і раєм.», якою Капранови продзижчали мені увесь монітор, я таки не втримався і купив. Гарна книжка, да. Знайшла-ся лише в шостій чи сьомій книгарні, але не шкодую, що збивав ноги в її пошуках. Та й коли ще так цілеспрямовано погуляєш по Києву.

Ірландці теж одружуються

Видавати літературні часописи та альманахи — така ж базова потреба будь-якого графомана, як строчити ямби хореем, чи вальтескоттівські романи про сотника Костомару й гетьмана Брюховецького. Пушкін не тільки писав «Онегіна» спеціально винайденою для такого випадку онегінською строфою, але й видавав журнал «Современнік», щоб друкувати Гоголя, який, як відомо, позичив сюжет свого «Ревізора» у того ж Пушкіна. А Панько Куліш не тільки вставляв «привіти» своїм друзям кирило-мефодієвцям і першому ректору відновленої у 21 столітті Могилянки до тексту своєї «Чорної ради», але й видавав часопис «Основа», щоб друкувати Машеньку Марка Вовчка. Іноді мені хочеться стати художником і намалювати на цю тему дві картини «Автор Микола Гоголь потайки занотовує на манжетах анекдот редактора Олександра Пушкіна про ревізора» та «Письменниця Ганна Барвінок знаходить в кабінеті редактора Панька Куліша частину жіночого вбрання письменника Марка Вовчка».

Тобто вже з цих двох класичних прикладів стає зрозумілим, що видання часописів — весела справа. Це в радянський час оті вже згадувані «товстуни» зробили її

справою страшенно відповідальною, а отже дуже нудною й надутощокою, а наступнику Пушкіна Некрасову траплялося програти «Современнік» в карти. До речі, «Современнік» тоді виходив накладом 600-700 примірників. Тобто нагадував, швидше, оті напівперіодичні видання України-2000, про які я збираюся писати, ніж ті пафосні «товстуні»-мільйонники, про які я вже написав кількома розділами раніше.

Бо якщо є справді вічна потреба людини писучої, то це потреба десь друкуватися. Тож не дивно, що нові, добре забуті старі й якісь пульсуючі часописи виникали весь час, щоб через номер-другий тихо-мирно, або й з тріском і скандалами, припинити своє існування. Зазвичай це траплялося одразу по тому, як головному редактору вдавалося опублікувати на сторінках свого часопису свій роман-трилогію, яку відмовилися публікувати усі інші через брак фінансування. Втім, не всі меценати тогочасних журналів були корисливими графоманами, траплялися серед них і фанатичні читачі, які самі нічого не писали, і навіть горілкою торгували тільки з любові до мистецтва — щоб було на що видавати оті часописи. Тому мене аж ніяк не дивують культові часописи, до редакції яких треба пробиратися через кондитерський відділ супермаркету.

Мене дуже тішить, наприклад, історія з журналом «Однокласник» і тодішнім мером Києва Омельченком. В нього саме онука до школи пішла, а читати дитині й нічого. Отож Сан Санич хазяйновито й терміново знайшов у міському бюджеті гроші, щоб профінансувати саме

журнал для школярів. «Однокласник» вражав усю свою автуру невідворотністю гонорарів — річ, про яку автори більшості тодішніх журналів вже просто забули й боялися навіть спитати в редакціях, щоб головний редактор не почав битися в істериці й нищити ні в чому не винні вазони на підвіконнях. А «Однокласник», виявляється, міг впродовж року розшукувати автора, в якого змінилася адреса, телефон і прізвище, щоб заплатити йому кривні й примусити розписатися у відомості.

А ось «Молоду Україну», яка теж фінансувалася з міського бюджету, і теж, подекуди, самонадіяно платила гонорари, Сан Санич закрит, бо сучукрліти матюкалися й постмодернічали. А ну як онука випадково вподобає той постмодерн? Втім, скажімо, «Четверту революцію» Солодька Доній в МУ встиг надрукувати, перш ніж подався в депутати, й на тому спасибі. Природа не терпить порожнечі. Варто було зловмисникам закрити «Молоду Україну», як... Втім, ця історія варта докладнішої оповіді.

Одного дня я знічев'я зайшов у гості до свого друга Олексія Нікітіна попиту пива «Оболонь», тоді воно ще було смачним, і вийшов звідти вже редактором щойно заснованого часопису «Фабула». Вірніше — третину редактора, бо часопис виявився тримовним, англо-українсько-російським, і мені доручили українську його дивізію. А сталося це тому, що саме в той же час з тієї ж причини у гості до Нікітіна зайшов не тільки я, але й ірландець на ймення Оуен, який вже декілька років мешкав у Києві постійно, і святкував день Святого Патріка щоп'ятниці в пабі «О'Брайанс», де Нікітін його колись і здибав. Треба

сказати, що інший генделік, «Ольжин двір», в подальшому став нашою штаб-квартирою, видавати журнал у пивному барі, під фірмовий салат «Холестеринчик» — то було дуже по-ірландськи і дуже правильно, і, підозрюю, що значно веселіше, ніж у солідній редакції з секретарками, редакційними колегами й здачею номера в друк. Недарма Нікітін пізніше зробив той «Ольжин двір» основним місцем дії свого роману «Маджонг» про київських букіністів, художників, бандитів, білявих мільйонерок і рукопис третього тому «Мертвих душ». Почитайте якось принагідно, Київ, який ми любили, схоже, скоро залишиться лише в таких ось романах.

В Олексія Нікітіна, як у справжнього письменника і лауреата Короленківської премії, були дуже гарні кабінет, дружина і бібліотека. Дружини саме не було вдома, в неї була ота здача номера в якомусь глянці для чоловіків зі Світланою Лободою на обкладинці. Пити пиво за письмовим столом червоного дерева з двома тумбами і прес-пап'є, відкорковуючи бронзовим ножом для розрізання сторінок книжок, які в 19 столітті, як ви пам'ятаєте, виходили з друку необрізаними, доволі незручно, тож ми сиділи саме в бібліотеці, і мова якось сама собою зайшла про літературні журнали.

В Ірландії все було геть інакше. Там літературні журнали продовжували видавати переважно в університетах. Там же, на місці, їх читали і ще й обмінювалися з іншими навчальними закладами. Ірландія вже була не та. З часів, коли саме там повідкривали свої європейські штаб-квартири і виробництва усілякі самсунги, джівісі,

панасоніки й гугли, а Ірландія стала демонструвати усі ознаки чергового економічного дива, ірландці забули читати Джойса й стали рахувати Вашингтонів та Франклінів. Оуена, чийого прашура Джойс двічі згадав на прізвище чи то в «Уліссі», чи то в «Портреті художника в юності», це геть не влаштовувало. Франклін може й винайшов громовідвід, але жодним словом не згадав його дідуса. Тому Оуен і втік до Києва. Але підступні Вашингтони і Франкліни переслідували його і тут. Київ вже теж ставав геть не той. Тож ірландець Оуен не бачив кращого метода боротьби з цими заокеанськими портретами (не художників і не в юності), ніж витратити їхні самовдоволені мармизи на видання українського літературного часопису. Усіх київських писак-англофонів він знає («О'Брайанс», йес оф корс). Якби він знав наших місцевих авторів, то давно б вже замутив перекладний тримовний часопис і розсилав би його по ще вцілілих під навалою тих заокеанських президентів кафедрах славістики.

Оскільки розмова велася єдиною можливою мовою міжнародного спілкування в Києві, тобто англійською з ірландським акцентом, мій друг Олексій Нікітін спочатку ввічливо перепитав, чи правильно він зрозумів наміри Оуена. Переконавшись же, що непорозуміння не сталося, мовчки потягнувся до якоїсь шафи своєї чудової бібліотеки і мовчки став викладати перед ошелешеним гостем (та і не менш ошелешеним мною) на дуже доречний у цьому випадку журнальний столик усі ті журнали, часописи й альманахи, які певний час виходили в нашому давньому місті і в нашій молодій державі в непевні 90-ті та зажерли-

ві нульові роки, попри повну відсутність хоч якогось державного фінансування портретами Рюриковичів та, Франка та Шевченка (ні Леся Українка, ні тим паче Григорій Савич в ті часи ще не були в обігу). Виходив не кепський пасьянс із журналів.

Тут були: донецькі часописи «Многоточіє», «Кальміус» і «Отраженіє», дніпропетровські «Січеслав» та «Стих», франківський «Четвер», житомирський «Орфей», луцькі «Птаха» і «Терен», миколаївські «Білий ярлик» та «Літера-Н», запорізькі «Артикул» та «Часник», кременецький «Курінь», львівські «Шум» та «Ї», рівненські «Мистецькі грані», тернопільська «Пектораль», криворізькі «Кур'єр Кривбасу» та «Артефакт», канівська «Склянка часу», харківські «Березіль» та «Тьомніє аллеї», чи то київський, чи то черкаський «Крещатік», впевнено київські «Майдан», «Колегіум», «Ренесанс», «Зоїл» — і це ще була лише перша книжкова полиця.

Попри таке розмаїття чи не про кожну нову карту в цьому пасьянсі хазяїну цієї дивної колекції доводилося пояснювати, що вона вже бита:

— Один чи два номери. Не знаю, чи ще виходять. А цей ось точно вже припинив. А цей тепер видається в Берліні, — навіть інтонаційно наводячи свого ірландського гостя на правильні висновки про те, чим швидше закінчиться уся ця затія. Але мабуть ірландські та українські інтонації дуже різняться, чи ірландці взагалі ще ті упертюхи й фаталісти, але необхідного враження на без п'яти хвилин мецената це не справило.

— Видаємо! — оптимістично вирішив він, скріпля-

ючи нашу троїсту угоду трьома келихами «Оболоні». І ми таки видали напропорочені Нікітіним два номери з інтервалом в рік. Синенький та зелененький. Я не думаю, що хтось, крім надрукованих в часопису авторів та перекладачів, їхніх друзів, та кількох дивакуватих студентів в Ірландії, США, Великобританії, Норвегії, Австралії, Німеччині, Швеції, Угорщині, Канаді та Японії взагалі довідався про його існування, але, широко кажучи, усі подібні часописи саме для авторів і видаються. Досі пишаюся, що саме ми вперше видали Отара Довженка й Катріну Хаддад, а мої подільники теж мабуть чимось там пишаються щодо росіян та англійців, кого саме з них видавали подивитися мені доволі легко, а щодо пишання якось не було нагоди спитати. Тож так і не знаю, чи пишається Оуен тим, що надрукував Фойера, чи Нікітін тим, що видав Хургіна, чи це для них в порядку речей.

Найбільша морока, як виявилось, була не з авторами, а з перекладачами. За концепцією журналу більшість матеріалів повинна була йти в двох мовних версіях. Досі незлим тихим словом згадую Оуенову статтю «Впливи ірландської літературної традиції на поезію Шеймаса Хіні», саме прізвище поета-нобеліанта для якої в наших перекладачів було заведено записувати шістьма різними способами, та ще й Бродський поплутав, присвятив-був колись йому віршика вже з геть неправильним написанням. Що вже казати про зміст статті, повної неперекладаних не тільки ірландських, але й скандинавських реалій. Бо, наприклад, місто Дублін, виявляється, названо на честь якогось прадавнього вікінга. Хто хоче повправлятися в цій

захопливій грі, пропоную пошукати відповідник, скажімо, до слів «wintering out». А щоб Оуенові теж життя медом не здавалося, я підсунув йому на переклад статтю про давню українську літературу, яку мені довелося писати російською, бо іншої він не знав. Теж ще те задоволення, як виявилось. Особливо, коли намагаєшся російською сформулювати, яку саме літеру вигадав Мелетій Смотрицький. І вже взагалі з якимось задоволенням садиста я чекав на те, як Оуен в свою чергу впорається з отим «ге з дашком».

Статтю про Бабеля, написану онуком якогось англійського моряка, який під час війни ходив з конвоями на Мурманськ, перекладала одеситка, яка щойно переїхала на ПМЖ до Ізраїлю, й щедро коментувала листах усі ляпи цього Папая-морячка, бо Беня Крік був для неї практично ріднею. Оповідання Джонатана Фойера (так, Оуен показав нам, як запросто можна отримати для друку найсвіжіше оповідання будь-якої заморської знаменитості, якщо листуватися з нею напряду, а не через агентів, шкода, що він не встиг написати таким чином якому-небудь Маркесу) перекладав, здається, львів'янин, який вдосконалював розмовну англійську на збиранні полуниць у графстві Кент. Уявляю, як органічно він переклав би ще й «Два фургони» Левицької, якби його не випередила всюдисуща Світлана Пиркало.

Тобто, якось самі собою, добровільно і дистанційно, познаходились не тільки автори, яких і шукати ніколи не треба, варто лише свиснути, але й перекладачі. Але саме на них наш проект і погорів. Бо в результаті цієї титанічної праці Оуен по-перше вивчив російську трохи краще

за стандартний експантріантський набір «оустановітьє оузеле мегезіна», а по-друге закохався в перекладачку свого власного оповідання, яку йому довелося довго консультувати, хто такі «лісові керни», до яких саме країн тікали ірландські графи у 16 столітті, і що навіть голодомор в ірландців теж був свій, домашній, англійці теж виявилися милими людьми, як сказав би з такого приводу Хемінгуей, якому з українськими прізвищами пощастило ніяк не менше, ніж Шяймусу Гіні (так для нашого часопису переклав ПІБ нобеліанта Лев Грицюк).

Завершилося все справжнім ірландським весіллям посеред Києва, Оуенові вдалося навіть знайти якихось етномузикантів, які грали виключно кельтську музику на екзотичних народних інструментах на кшталт ірландських волинок та флейт, тож з Ірландії йому довелося виписувати лише танцюристів, якими зголосилися бути усі його двоюрідні брати-сестри, дядьки, тітки й небожі на чолі з батьком-матір'ю. Бо від нашого весілля ірландське відрізняється саме тим, що на його початку усі швиденько напиваються ірландським віскі, зовсім не закушуючи, а потім столи зсувають в куток, і дають лиха не лише за каблукам, але й підлозі, стільцям, столам, стінам і навіть стелі і люстрі гостинного ресторану на Андріївському узвозі, бо іноді здавалося, що зараз уся старовинна будівля ввійде в резонанс з тим ірландським степом, зніметься з якоря й покотиться схилом просто на Поділ.

– Ірландці, звичайно, селюки, але як танцюють, – сказав нам з Нікітіним якийсь англієць з Оуенових київських колег, зрадливо притопуючи своєю городською

ногою, а потім не втримався і собі вискочив у коло танцюристів, де кавалери саме видригували якісь неймовірні вихилися ногами перед дамами, кружляли їх, а потім мінялися партнерками, і так по колу. Втім, англійцеві одразу не пощастило, він встиг непереконливо, геть не ірландськи, витанцювати довкола всього однієї Оуенової рудої сестрички в ластовинні, а наступною партнеркою йому трапилася одразу ірландська матінка, яка не тільки відмовилася з ним тацювати, але й вигнала геть з кола зі словами:

– Що роблять англійці на нашому весіллі?

Англієць повернувся у коло глядачів посоромленим і роздратованим.

– Чортів ірландці! Кажу ж — селюки! — заходився він жалітися нам.

– Баді, — сказав йому Нікітін. — Боюся, в цій країні ти ні в кого не знайдеш співчуття. Бо ми — теж селюки.

І наче на підтвердження його слів музиканти дограли чергову ірландську мелодію, і вшкварили щось гуцульське. Якби не українська мова пісні, різниці б, мабуть, ніхто б не помітив.

Коли в коло вийшла танцювати наша наречена, яка на знак пошани до Ірландії навіть весільну сукню обрала зеленого кольору і не менш тижня вчилася витанцювати отой непідвладний жодному англійцеві ірландський степ під керівництвом щонайменше самого Чапкіса, так вдало в неї виходило, ми з Нікітіним Perezирнулися і якось одноставно вирішили, що цей наш журнальний проект завершено. Бо будь-яка українська дружина значно краще

впорається із завданням прилаштувати кудись десяток-другий зайвих портретів Бенджаміна Франкліна, ніж три інтернаціональних вар'яти, поведених на літературі.

Мені так і не вдалося опублікувати на сторінках нашого часопису роман-трилогію, бо я просто не встиг його написати, я взагалі чомусь завжди починаю писати трилогії, а виходять в мене в кращому випадку оповідання. Нікітін теж щось просовався зі своєю вже готовою повістю «Істемі» аж до третього, вже майже готового, випуску. Тож ми ще й несподівано виявилися цілком альтруїстичними видавцями, хоча й не торгували горілкою і не відрізнялися мотивами від більшості отих мандрованих журналів. Втім, в літературних богів мабуть існує якийсь взаємозалік. Бо одразу по весіл्लю моїм «Мандариновим шляхом» зацікавилася «Роман-газета», а «Нариси бурси», перш ніж вийти окремою книжкою, друкувалися потім в «Київській Русі», «ШО» і «Дніпрі», а в Нікітіна знайшлися видавці для його романів у Росії.

Теза про те, що природа не терпить порожнечі підтвердилася тим, що саме тоді в київських книгарнях з'явилося перше число луцької «Нової прози», яку розпочав видавати Юрій Сичук, який часу не гаяв і саме закінчив свою трилогію. Тобто робив усе в правильній послідовності, а не так, як ми.

Ну і щоб зовсім вже розібратися з часописами, з ласкавої згоди Радія Радутного, головного редактора часопису Український Фантастичний Оглядач, додамо ще декілька корисних порад.

16 порад щодо того, як саме написати листа редакторові, щоб збільшити шанси надрукуватися в літературному журналі

1. Вітатись не треба. Хто він такий, той редактор, щоб письменники з ним віталися?

2. Якщо журнал український — пишіть російською. І текст надсилайте теж російською. Перекладуть, невеликі пани.

3. А краще зовсім не надсилайте. Напевне ж краще викласти текст десь в інеті, бажано на якомусь маловідомому сайті, зробленому натхненим дизайнером, й недбало сказати редакторові, щоб він сам пошукав, вибрав та переклав. Лінк на твір давати не треба, редактор не дитина мала, розбереться.

4. Лист треба розпочинати з переліку своїх публікацій, премій та нагород. Хіба ви не знаєте, що редактори цілими днями нидіють в інеті, гуглять хто яку премію отримав? Бо чим їх ще займатися? А тут такий подарунок.

5. Біографію. Обов'язково вкладіть біографію. Найдокладнішу, яку тільки можете втнути. Коли народився, коли одружився, скільки дітей, чим вони займаються. Родовід теж можна повідомити, хоча б пару колін. Це дозволить глибше розкрити багатий внутрішній світ автора.

6. Ну, про фото і так ясно, що ж це за публікація без фото? Будь-який журнал радо надрукує ваше фото. Це значно цікавіше за текст якого-небудь іншого письменника.

7. Помилка в листі треба наробити якомога більше. Це підготує редактора до того, що він побачить в тексті.

8. В тексті помилки мають бути обов'язково!

9. А от коми ставити можна й за бажанням. Хіба редакторів важко двічі-тричі пройтися по тексту, поставити коми, узгодити їх з автором? Аніскілечки. А посперечатися, подискутувати про доцільність тут коми або крапки з комою – так це для редактора взагалі задоволення.

10. Русизми виправляти не треба! Це неповторний авторський стиль, а не помилки! І взагалі, мова повинна бути живою, народною, як на базарі.

11. Не забудьте вказати, що текст альтернативний, або контркультурний, або авангардний, або сюрреалістичний, або являє собою абсолютно новий жанр, до якого ще не вигадали правильного терміну. Редактор тупий, сам він може не здогадатись.

12. Більше того! Він, гад, буває, не здогадується, навіть якщо йому про це напишеш! Питає, негідник, «а в чому ж тут контркультура, це ж фентезюха вульгаріс, та ще й сюжет досить заяложений?». Бачите, які вони, ті редактори? Значить, треба писати про контркультуру.

13. Якщо ж все одно питає, скажіть йому... йому скажіть... скажіть тому редакторові... скажіть йому... ну, придумайте щось.

14. Нагадайте редактору про сувору необхідність повідомити автора про дату публікації. Саме так, не про

факт (такого ж не може бути, щоб текст відхилили?), а про дату. Бажано точну. Бажано до годин.

15. Якщо все-таки редактор виявився настільки тупим, що відхилив ваш безумовно геніальний текст — напишіть йому якусь гидоту. Обізвіть його дурнем, а його журнал — попсою та примітивом. Редактори — відомі мазохісти, їм це подобається, вони задля цього працюють, можна сказати.

16. Негайно після відмови пройдіться по літературних сайтах, напишіть яке-небудь паскудство про редактора. Йому буде приємно побачити своє ім'я в інеті.

І пам'ятайте! Неухильне дотримання цієї нескладної методи підніме ваші шанси надрукуватися до дев'яности дев'яти відсотків, а у військовий час — так і до ста двадцяти!

Українсько- видавницький розмовник

Улюбленою справою українських видавців на початку третього тисячоліття було — бідкатися й прибіднятися. Вони розвідували через інтернет, скільки грошей французька держава виділяла на підтримку вітчизняного книговидавництва, які пільги надавала видавцям і виробникам паперу сусідня Росія, скільки книгарень на тисячу населення припадало у самій лише Варшаві, і зрозуміло, що порівняння весь час було не на нашу користь. Видавці звично скаржилися на:

- відсутність стратегії державної гуманітарної політики і, відповідно, як її складової, стратегії розвитку національного книговидання;

- несформульованість і невизначеність потреб держави у сучасній високоосвіченій, культурно та духовно розвиненій особистості, створенні потужного інтелектуального кадрового ресурсу, необхідного для цивілізаційної розбудови виробничої, наукової, соціальної сфер України, її економіки загалом;

- неконтрольованість і необмеженість імпорту не завжди змістовної, якісної друкованої продукції;

- відсутність власної, побудованої з залученням

національного капіталу, системної дистрибуційної та роздрібно-книжкової торгівлі;

- відсутність виваженої кредитної та інвестиційної політики щодо видавничого сектору національної економіки;

- несформованість і недосконалість методичних підходів до проведення статистичних обрахунків економіки галузі та її доробку за кількісними показниками виходу в світ видавничої продукції, що значно ускладнює процедуру визначення реального стану;

- відсутність на державному рівні ефективної програми популяризації серед різних вікових груп і прошарків населення книги і читання як найбільш впливових важелів впливу на формування людської особистості, нації і держави.

Пунктів могло бути й більше, але усі вони перекладалися на українську простою фразою «Дайте грошей». У відповідь держава в особі своїх профільних комітетів, парламенту, кабміну тощо писала ще більше пунктів ще менше зрозумілими словами, які, однак теж було дуже легко перекладати українською — «Грошей не дамо».

Більш того, саме тоді, коли держава починала чомусь «сприяти», наприклад, прописуючи в бюджеті якісь захмарні суми на закупівлі до бібліотек, траплялися найгучніші видавницькі банкрутства, бо книги до бібліотек зраділі видавці відвантажували, а гроші на державну програму так і не надходили, заблукавши десь між казначейством та кабміном.

Тож не дивно, що через деякий час саме ті видавництва, які найменше сподівалися на державну підтримку, стали відігравати провідну роль на українському книжковому ринку (назвемо його так за браком інших термінів). Ринку того було на початку — одна книжкова шафа з українськими книжками, зате чи не в кожній вцілілій книгарні, яких на всю країну набиралося щось із чотири сотні.

О, ця шафа во язицех. Книготорговці дуже швидко розібралися, що українська література — то такий жанр. Є детективи, фентезі й жіночі романи, а є — ук-рліт. Або, за провокаційним терміном харківського критика Бондаря-Терещенка, — «сучукрліт». Найдти ту шафу в книгарні було дуже легко — треба було одразу йти у найдавший закуток книгарні, звідти десять кроків на північний схід за компасом, враховуючи магнітне схилення й магнітні аномалії, і там скелет книжкового консультанта у залі, з чорним гумором покладений у вигляді вказівної стрілки, показував напрямок на шафу з українськими книжками.

Зате це була справжня «Шафа скарбів». Переклади іноземної класики й новинок тут стояли поруч з дебютними романами українських вундеркіндів (не кожен молодий іноземний автор може похвалитися, що стояв корінець до корінця з самим Сервантесом, а в нас це було просто), проза перемежалася поезією, тому не дивуйтесь, що найзнаковіші українські романи десятиліття написані поетами, а не прозаїками, останні слова західної історичної та соціологічної думки, які читалися як пригодниць-

кий роман, переривалися останніми словами відбірних негідників у пригодницьких романах, які вони зазвичай кажуть, перш ніж на них, рятуючи головного героя, впаде віко саркофага фараона Аменхотепа. Усе це було впорядковане єдиним можливим способом — за абеткою, та й то виникали підозри, чи працівники книгарні користувалися саме українською, і по навмання витягнутих з шафи книжках можна було гадати, як на кавовій гушчині чи картах Таро.

Отож український книжковий ринок, якщо не рахувати підручників та дитячої літератури, де ситуація трохи відрізнялася, на початку нульових років становив собою близько 400 таких шаф на всю країну. І хоча наші видавці справедливо на це бідкалися, виявилось, що в порівнянні з тією ж Росією, вони мали дякувати і цим шафам, бо в сусідів усі книжкові полиці було поділено між собою трьома монополістами, і всі невеличкі видавництва літератури, а не читива, опинилися ще в гіршому становищі, бо видавали книжки тією ж мовою, що й Донцова та Доценко, і на окрему шафу претендувати не могли. До свого аналогу львівського Форуму видавців ці альтернативні росіяни в результаті додумалися на десять років пізніше, усіляких їм у цьому успіхів і вивчення українського досвіду виживання літератури.

Який практичний аспект для графомана мала ця «Шафа скарбів»? Дуже важливий. Саме з неї можна було довідатися не тільки, які саме українські видавництва не чекають милості від держави і видають сучасних авторів, але й навіть адреси та контакти тих видавництв з техніч-

ної сторінки оформленої згідно зі стандартом книжки. Складнощі полягали хіба що в тому, що для того, щоб визначитися, якому видавництву міг би підійти саме ваш рукопис, доводилося усю ту шафу перечитати. Втім, це ще жодному графоманові не шкодило.

Справа в тому, що в той період так званої «літературної займанщини», як назвала це явище Марина Гримич на сайті свого видавництва «Дуліби», укрвидавці гречно намагалися не наступати одне одному на улюблені мозолі, і одразу дуже чітко визначалися з жанрами, які збиралися видавати. І майже не перетиналися в цьому. Тобто видавництво фантастики в жодному разі не приймало рукописи жіночих романів. І видавництво жіночих романів відплачувало йому такою ж ґречністю — не видавало фантастики, хай і написаної жінками.

Здавалось би, за таких обставин можна було досить швидко визначитися, куди саме слід надіслати свій рукопис, щоб його принаймні прочитали, але у випадку не представлених у тій шафі жанрів, як ось мариністики, це ні на йоту не додавало певності. До того ж — оповідання, коли отой «ринок» з 400 шаф вимагав романів. Дуже полегшували пошуки видавця сайти видавництв, які нарешті почали з'являтися.

Прочитаєш на сайті отаке:

До розгляду НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ рукописи: поезії, збірок оповідань, фантастики/фентезі, містики, історичних романів, книжок для дітей.

Рукописи не рецензуються.

Якщо впродовж трьох місяців від дати відправки ру-

копису видавництво не звернулося до Вас стосовно підписання угоди на видання, це означає, що твір до видання НЕ ПРИЙМАЄТЬСЯ! Автор може звернутися у видавництво за довідками щодо отримання твору за тел.:....

Задумаєшся на хвилинку, а які ж, власне, жанри залишились, і перекладеш українською:

«Ми не видаємо нічого, окрім жіночих романів. Мальчукам не варто турбуватися,» – і з подякою за ясність викладення думки, достойну героїв «Дванадцяти стільців» Ільфа з Петровим, викреслюєш адресу видавництва з отриманого декількома годинами гуглежу списку. Усім би так.

Нижче я спробую навести деякі видавничі мантри і їхній приблизний переклад українською.

«А ви гарантуєте, що вашу книгу хтось купить?» — «Ми видаємо лише фіналістів «Битви екстрасенсів».

«Рукописи не повертаються, не рецензуються...» — «... і не читаються».

«В наше видавництво щомісяця надходять тисячі рукописів, наші менеджери з вами зв'яжуться, якщо ваш твір задовольнить наші вимоги» — «Ми взагалі не читаємо рукописів, що надійшли поштою, і видаємо лише лауреатів «Коронації слова».

«А у відповідь мовчання» — «З усіх українських видавництв відмови авторам надсилає лише «Фоліо» (Втім, це компенсується тим, що «Фоліо» не приймає до розгляду рукописів, які надійшли електронною поштою.)».

«Ми залюбки видали б вашу книгу, але зараз відчуваємо певні складнощі з фінансуванням нових видавни-

чих проєктів» — «Ми видамо вашу книжку, якщо ви самі знайдете для неї гроші».

Ну і таке інше. Насправді, в цей момент графоманові як ніколи важливо не втрачати витримки, потихеньку перекитувати ту «Шафу скарбів», і пробувати щастя з іншим видавництвом, не очікуючи відповіді від попереднього. А зараз до його послуг можуть бути ще й певні сайти, як «Книгоспілка», де представлені видавничі новинки останніх двох років доброї сотні видавництв, чи вже згадувана «Автура», де книжки сучукрліту розподілено за жанрами і викладають їх самі автори.

Оскільки я маю певне відношення до останнього сайту, можу сказати, що на його створення надихнула саме ота всезагальна «Шафа скарбів» і повна жанрова невизначеність сучукрліту в книгарнях. Ба, більше того, неможливість той жанр визначити, не читавши книжок, чого від продавчині типової книгарні на 20 тис. назв книжок, включаючи кулінарні рецепти, вимагати якось недоречно. Тому мене ні трохи не дивують ситуації, коли збірку військових оповідань з назвою «Червоний борщ» здивований автор знаходив у кулінарному відділі книгарні. А на що він сподівався?

Але варто було покласти цей нелегкий класифікаційний обов'язок на самих авторів, які точно свою книжку читали, запропонувавши для початку певне «дерево жанрів» і дозволити самим авторам ставити свої книжки в певні комірки або й пропонувати нові жанри, якщо не знайшлося підходящого, як виявилось неабияке жанрове розмаїття сучукрліту. На поточний момент для опису щось із

восьми сотень книжок знадобилося згадати 161 жанр.

Тож зараз алгоритм пошуку потрібного видавництва дещо спростився. Йдете на згаданий сайт, обираєте три жанри, до яких могла б відноситися ваша майбутня книжка, орієнтуючись на прочитані книжки вже виданих колег, дивитесь, які саме видавництва видавали книжки в цих жанрах, контактуєте, чекаєте на відповідь. Якщо в момент прочитання цієї сторінки той сайт ще буде існувати. Сайти — актуальні, але швидкоплинні. Принаймні, живуть значно менше за книжку.

У це важко повірити, але саме в той час, коли ви з такими муками шукаєте своє видавництво, хтось з видавців з такими ж самими муками шукає, щоб його такого, відповідного профілю видавництва, видати. Іншими словами — шукає вас. Бо література влаштована таким чином, що чомусь весь час потребує нових книжок і нових імен, а не обмежується самими перевиданнями перевіреної класики, якою б винятково класичною вона не була.

Звичайно, шанси на вашу щасливу зустріч збільшуються, якщо в попередніх прочитаних розділах цього самовчителя ви іноді впізнавали себе й знайомі вам ситуації. Земля — кругла. А світ не без добрих людей.

КНИЖКА

Зазвичай, саме так все і трапляється. Випадково бачите у «Шафі скарбів» якесь підозріло знайоме прізвище на лискучному корінці нової книжки і усвідомлюєте, що саме з ним ви колись неабияк лаялися з якогось дуже принципового, але, чесно кажучи, нікчемного приводу, купуєте книжку, хоча саме цього автора перечитали ще в інтернетах, і насправді між вами більше спільного, ніж приводів для лайки, тож варто запам'ятати, яке видавництво ним спокусилося і спробувати щастя й собі.

Випадково зустрічаєте біля метро інше прізвище, яке вже ви колись друкували у своєму самвидавчому часопису, і збагачуєтесь не вказаною на сайті адресою того видавництва, на спам до якої перевірено не відповідають, а заповітним милом саме того редактора, який читає рукописи у тому видавництві. Випадково в того видавництва запускається дуже доречна саме для ваших писань книжкова серія. І так далі. Усе — випадково.

Рано чи пізно це стається, графомана видають. І завжди — завдяки якомусь щасливому випадку, якомусь неймовірному збігу обставин і якомусь незаслуженому диву. Щоб переконатись в цьому, достатньо спитати думки

про цього автора в графомана, якого ще не видали. Тому, що дива трапляються лише з наполегливими, безжурними й невразливими графоманами, які вміють вчитися на власних помилках, годі йняти віри. Це все казочки для нетутешніх. Все куплено, повсюди блат і масонська змова. Тож коли ви таки видасте свою першу книжку, будьте готові до того, що частина ваших друзів, особливо літературних, вам цього ніколи не пробачить, обравши вірність теорії змови.

Але рано чи пізно ті масони чомусь друкують більшість графоманів, вартих уваги. Як безапеляційно заявив колись Олександр Ірванець, для того, щоб вашу книжку надрукували, потрібне лише одне — написати гарний текст. Цьому якось теж не ймеш віри, але, мабуть, до слів аксакалів сучукрліту, підскарбіїв Бу-Ба-Бу, все ж варто прислухатися. Принаймні, у вас завжди є можливість взяти псевдонім О. Ірванець, і надіслати свій рукопис від його імені, щоб перевірити це на практиці.

І ось ви вже недбало читаєте й підписуєте свою першу авторську угоду, зміст якої до вас на 90 відсотків не доходить, зараз ви готові підписати що завгодно і на яких завгодно умовах, аби лише побачити свою книжку надрукованою, чим деякі видавці без зайвих сентиментів користуються, але байдуже. До того, як книжку видано, будь-якому графоманові видавець здається втіленням самого янгола, який добродійно і безкорисно, на власний ризик, хоче закарбувати на скрижалях його недостойні проби пера. Як тільки ж книжку видано, видавець одразу перетворюється на втілення самого чорта лисого, який

підступно заволодів правами на незрівнянний шедевр на довгі роки, неабияк наживається на плодах авторових безсонних ночей, творчих мук і розпуки, й стриже дивіденди на авторовій непрактичності. Однак, для пристойного графомана гонорари — не головне, принаймні, до третьої виданої книжки.

Головне — відчуття, що вимучений-вистражданий рукопис потрапив на злагоджений і безвідмовний конвеєр, і зараз хтось безумовно професійний, хто знає потаємний смисл усіх тих малозрозумілих перекреслень, стрілочок, хвилястих ліній та інших розчерків редакторського пера, редагує його повість, яку за сучасною термінологією називатимуть чомусь романом, хтось інший, хто безумовно знає, як правильно пишеться слово «рефрижератор», вичитує й коригує текст після літредагування, хтось верстає ті буковки рівними колонками, розставляє переноси й уникає висячих рядків, а художник видавництва вже надіслав милом три варіанти обкладинки на вибір (наводжу приклад найлояльнішого видавництва, яке панькається з авторами, питаючи їхню думку про обкладинки).

І ось вже наш графоман тримає в руках сигнальний примірник своєї книжки, носом весь в типографських парфумах, критично розглядає її корінець, чи швидко розсиплеться, дещо перелякано читає на обкладинці власне прізвище і не вірить, хоча те прізвище на обкладинці зовсім не Станіславський.

Так, коли все це нарешті збувається, в це дуже важко повірити, попри виразні сигнали усіх рецепторів, аж до смакових. Саме час привітати нашого героя з переходом

до вищої ліги, оскільки він нарешті здобув безсумнівне право називатися не графоманом, але автором, і порадувати його тим, що з виходом першої книжки все насправді тільки починається. Але про це вже доречніше буде писати у самовчителі з іншою назвою. Скажімо, «Довідник автора». Але це, якщо Бог дасть, і наклад цього «Самовчителя...» гарно розійдеться.

А поки що усім, хто дочитав цю місцями нудну працю до кінця, дякую за увагу.

*Антон Санченко,
11.08.2012*

Проект ЕЛЕКТРОКНИГА

Сучасна книжка існує одразу в декількох «агрегатних станах» — електронному, друкованому, аудіо тощо. Досі все зазвичай починалося з паперової книжки, а потім вже вона оцифровувалася, озвучувалася тощо. В той же час, саме паперова версія вимагає найбільших коштів на продукування накладу, в той час як вартість «тиражування» електронних версій прямує до нуля. Ми вже певний час експериментуємо зі шляхами розповсюдження книжок у різних формах.

Якщо ця книжка потрапила до вас безкоштовно, ви можете віддячити авторові, переказавши 15 грн. на гаманець Вебмані **U255187676524**. Це можна зробити в терміналах поповнення рахунків у будь-якому гастрономі в розділі «Електронні гроші».

Якщо ви хочете мати паперовий примірник книжки, замовити його можна за адресою elektroknuga@mail.ua, і ми відішлемо її поштою по Україні або передамо при зустрічі в Києві.

Цю та інші книжки видавництва «Електрокнига» ми друкуємо на замовлення невеличкими накладками. Це все ще трохи дорожче звичайного друку, але це гарна нагода врятувати кілька берізок і підтримати молодих авторів.

З повагою, Антон Санченко.

Антон Санченко – заслужений графоман Азово-Чорноморського басейну, фаховий моряк, письменник-мариніст. Автор книжок «Визивной канал» (2003), «Баркаролі» (2008), «Весілля з Європою» (2008), «Нариси бурси» (2011), перекладач книжок капітана Слокама «Наволоосвітня подорож вітрильником наодинці» (колективний перекладацький проект, 2011) та Раймонда Бізлі «Принц Генріх Мореплавець», координатор кількох інтернетних літературних проєктів тощо.

Усі охоче діляться історіями успіху. І мало хто ризикує розповідати про історії невдач, які передували скромним досягненням. Може склалася хибне враження, що відомі письменники одразу народжувалися класиками. І хоча автор «Самовчителя графомана» не належить до останніх, про що чесно попереджає ще в передмові, його нотатки можуть видатися цікавими тим, хто робить перші кроки в літературі: пише перші оповідання, думає, де їх надрукувати, розмірковує про самвидав, літературні сайти, часописи, надсилає рукописи у видавництва та на літературні конкурси. Автор посилається як на приклади поневірянь письменників з історії літератури, так і на власний досвід. Нотатки майже не стосуються власне творчості, бо творчість — справа самотня, але література — процес суспільний. Тобто іноді потребує дружніх підказок, до кого авторіві бігти, щоб врешті-решт видати омріяну книжку. Для малописьменних авторів книжку ілюстровано коміксами Віталія Січкаручука, відомого також як Пекельний Бульба.

ISBN 978-617-7026-03-6

9

786177026036

ЕЛЕКТРОКНИГА